

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutus

Tarja Niemi

LASTEN OSALLISUUS VUOROHOIDOSSA. Sähköinen tietopaketti osallisuudesta ja toimintamenetelmiä osallisuuden lisäämiseen vuorohoidossa

Opinnäytetyö
Marraskuu 2021

OPINNÄYTETYÖ
Marraskuu 2021
Sosiaalialan koulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihde)

Tekijä(t)
Tarja Niemi

Nimeke

Lasten osallisuus vuorohoidossa. Sähköinen tietopaketti osallisuudesta ja toimintamenetelmiä osallisuuden lisäämiseen vuorohoidossa

Toimeksiantaja

Joensuun kaupunki Niinivaaran vuoropäiväkoti

Tiivistelmä

Opinnäytetyöni aiheena oli lasten osallisuus vuorohoidossa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli lasten osallisuuden lisääminen Niinivaaran vuoropäiväkodin vuorohoidon arjessa. Tavoitteena oli lisätä vuorohoidon henkilöstön tietoisuutta osallisuuden käsitteen monimuotoisuudesta ja lasten osallisuuden mahdollistamisesta vuorohoidon arkitilanteissa sekä löytää keinoja ja menetelmiä lasten sosiaalisen osallisuuden lisäämiseen vuorohoidossa.

Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä yhteistyössä toimeksiantajana toimineen Niinivaaran vuoropäiväkodin kanssa. Opinnäytetyön ohjaavana prosessimallina toimi konstruktivistinen malli. Tiedonhankinnan ja osallistamisen menetelminä käytin aiheeseen liittyvää kirjallisuutta, kyselytutkimusta ja kahta ryhmäkeskustelua vuorohoidon henkilöstölle sekä lasten osallistamista toimintamenetelmien testaukseen.

Opinnäytetyön tuotoksena syntyi sähköinen tietopaketti lasten osallisuudesta ja toimintamenetelmistä osallisuuden lisäämiseen. Tietopaketti sisältää teoretietoa osallisuudesta ja erilaisia toimintamenetelmiä lasten osallisuuden lisäämiseen. Jatkossa sähköistä tietopakettia voidaan kehittää lisäämällä siihen muutakin vuorohoidon pedagogista perehdytystä.

Kieli
suomi

Sivuja 51
Liitteet 4
Liitesivumäärä 7

Asiasanat

varhaiskasvatus, osallisuus, vuorohoito, kokopäiväpedagogiikka

THESIS
November 2021
Degree Program in Social Services

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
FINLAND
+ 358 13 260 600 (switchboard)

Author
Tarja Niemi

Title
Inclusion of Children in Shift care. An Electronic Information Package on Inclusion and Operational Methods for Increasing Inclusion in Shift Care

Commissioned by
City of Joensuu The 24-hour kindergarten of Niinivaara

Abstract

The topic of the thesis was the inclusion of children in a 24-hour kindergarten. The purpose of the thesis was to look for methods of action to increase children's involvement in the everyday life of the shift care. The aim was to raise awareness among shift care staff about inclusiveness and to enable children's inclusion in day-care situations, and to find ways and methods for increasing social inclusion of children in shift care.

The thesis was functional and based on a constructivist model. The work was carried out in cooperation with the 24-hour kindergarten of Niinivaara. As methods of information acquisition and inclusion, I used relevant literature, a survey research and two group discussions with the shift care staff, as well as children's inclusion in the operational methodology testing.

As the output of the thesis, it offers an electronic package of information which includes theoretical knowledge about inclusion and various methods of action that enable to increase children's inclusion. In the future, the electronic package of information can be developed by adding other pedagogical familiarization to it.

Language

Finnish

Pages 51

Appendices 4

Pages of Appendices 7

Keywords

early childhood education, inclusion, shift care, full-time pedagogy

Sisältö

1	Johdanto	6
2	Varhaiskasvatus	7
2.1	Varhaiskasvatuksen tehtävät ja tavoitteet	7
2.2	Varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat	8
2.3	Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys	9
3	Vuorohoito	10
3.1	Vuorohoito osana varhaiskasvatusta	10
3.2	Vuorohoidon erityispiirteet	11
4	Kokopäiväpedagogiikka osana varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa	12
5	Osallisuus	14
5.1	Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa	14
5.2	Sosiaalinen osallisuus	16
5.3	Lasten osallisuutta tukevat menetelmät ja toimintatavat	17
6	Aiheeseen liittyvät aiemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt	20
7	Opinnäytetyön lähtökohdat	21
8	Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat	22
8.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	22
8.2	Tiedonhankinnan menetelmät	23
8.3	Osallistamisen menetelmät	24
8.4	Arviointimenetelmät	26
9	Opinnäytetyön prosessin kuvaus	28
9.1	Konstruktivistinen malli	28
9.2	Aloituskvaihe	29
9.3	Suunnitteluvaihe	30
9.4	Toteutusvaihe	31
9.4.1	Kysely vuorohoidon henkilöstölle	31
9.4.2	Ryhmäkeskustelut vuorohoidon henkilöstölle	32
9.4.3	Lasten osallistaminen	34
9.4.4	Tietopaketin kokoaminen	36
9.5	Tarkistus- ja viimeistelyvaihe	37
10	Tuotoksena sähköinen tietopaketti osallisuudesta	37
10.1	Sähköisen tietopaketin sisältö	37
10.2	Tietopaketin arviointi	39
11	Pohdinta	40
11.1	Johtopäätökset	40
11.2	Prosessin arviointi	42
11.3	Luotettavuus ja eettisyys	45
11.4	Oma oppiminen ja ammatillinen kehittyminen	46
11.5	Jatkokehittämissideat	47
	Lähteet	49

Liitteet

- Liite 1 Kysely vuorohoidon henkilökunnalle
- Liite 2 Saatekirje
- Liite 3 Osallistumislupa opinnäytetyöhön
- Liite 4 Kysely vuorohoidon lapsille

1 Johdanto

Opinnäytetyöni aiheena on lasten osallisuuden toteutuminen vuorohoidossa Niinivaaran vuoropäiväkodissa. Toiminnallisen opinnäytetyöni tuotoksena tein päiväkodin vuorotyöntekijöiden käyttöön sähköisen tietopaketin, joka sisältää sekä teorian tietoa osallisuudesta, että toimintamateriaalia lasten osallisuuden toteuttamiseen.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa osallisuus on yksi keskeisiä periaatteita. Kuulluksi ja nähdyksi tuleminen, mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja omaan yhteisöön kuulumisen tunne ovat osallisuutta vahvistavia tekijöitä. (Opetushallitus 2018, 26.) Vuorohoitoa käyttävien lasten hoitoaikojen epä säännöllisyys sekä lapsiryhmän ja henkilöstön vaihtuvuus asettavat haasteita lasten osallisuuden tunteelle. Opinnäytetyölläni halusin tuoda tietoa osallisuuden käsitteen monimuotoisuudesta ja toimintamenetelmistä, joilla lasten osallisuutta voidaan toteuttaa vuorohoidon vaihtelevassa arjessa.

Opinnäytetyössäni kartoitin vuorohoidon henkilökunnan käsityksiä lasten osallisuudesta, osallisuuden toteutumisesta vuorohoidossa ja siitä, miten osallisuutta voitaisiin kehittää ja lisätä arjen toiminnoissa. Kartoituksen tein kyselyn avulla. Kyselyn vastausten perusteella suunnittelin kaksi erillistä ryhmäkeskustelua vuorotyöntekijöiden viikonlopputiimien yhteyteen. Ryhmäkeskusteluissa käsitelimme sosiaalista osallisuutta vuorohoidossa, osallisuutta kokopäiväpedagogiikan ja perushoitotilanteiden näkökulmasta sekä kasvattajan roolia osallisuuden mahdollistajana. Kyselyn ja ryhmäkeskustelujen pohjalta suunnittelin ja toteutin sähköisen tietopaketin vuorohoidon käyttöön.

2 Varhaiskasvatus

2.1 Varhaiskasvatuksen tehtävät ja tavoitteet

Varhaiskasvatus on suunnitelmallinen ja tavoitteellinen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus, jossa painottuu erityisesti pedagogiikan osuus. (Opetushallitus 2018, 7–8). Varhaiskasvatus on osa koulutusjärjestelmäämme, ja se kestää koko lapsuusiän peruskoulun aloittamiseen asti. Varhaiskasvatuksen tehtävä on lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen sekä lasten välisen yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon lisääminen. Varhaiskasvatus tukee perheitä kasvatustyössä sekä antaa huoltajille mahdollisuuden osallistua työelämäään tai opiskeluun. Varhaiskasvatus antaa lapsille sellaisia tietoja ja taitoja, joiden avulla heidän osallisuutensa ja aktiivinen toimijuutensa yhteiskunnassa vahvistuu. (Opetushallitus 2021.)

Varhaiskasvatuslaissa (540/2018) on säädetty varhaiskasvatuksen valtakunnalliset tavoitteet, jotka ohjaavat varhaiskasvatuksen perusteiden sekä paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tekemistä, toteuttamista ja arviointia. (Opetushallitus 2018, 7). Varhaiskasvatuslaki asettaa varhaiskasvatukselle erilaisia tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lapsen kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia kokonaisvaltaisesti, sekä tukea oppimista ja edistää elinikäisen oppimisen ja koulutuksen tasa-arvoista toteutumista. (Varhaiskasvatuslaki 2018.)

Varhaiskasvatuksen toiminnan tulee olla monipuolista ja laadukasta pedagogista toimintaa, joka mahdollistaa lapsille positiivisia oppimiskokemuksia. Toiminnan on oltava kaikille yhdenvertaista ja sukupuolten tasa-arvoa edistävää. Varhaiskasvatusympäristön on oltava lapsille turvallinen, terveellinen, kehittävä ja oppimista edistävä. Varhaiskasvatuksessa tulee toimia lasta kunnioittavasti sekä pyrkiä pysyviin vuorovaikutussuhteisiin lasten ja varhaiskasvattajien välillä. (Varhaiskasvatuslaki 2018.)

Varhaiskasvatuksen tehtäviin kuuluu myös lapsen yksilöllisen tuen tarpeen tunnistaminen, ja tarvittavan moniammatillisen tuen järjestäminen. Varhaiskasvatuksen tulee kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja sekä ohjata lasta eettisesti kestävään ja vastuulliseen toimintaan. Lapsella on oltava mahdollisuus pystyä osallistumaan ja vaikuttamaan itseään koskeviin päätöksiin ja asioihin. Lisäksi varhaiskasvatuksen tavoitteena on yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajiensa kanssa taata lapselle tasapainoinen kehitys ja kokonaisvaltainen hyvinvointi sekä tukea lapsen huoltajia heidän kasvatustyössään. (Varhaiskasvatuslaki 2018.)

2.2 Varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat

Opetushallituksen määrittämien valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta laaditaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat sekä toteutetaan varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä ohjaava asiakirja, joka määrittää keskeiset tavoitteet ja sisällön varhaiskasvatuksen toteuttamiseen, varhaiskasvatuksen henkilöstön ja lasten huoltajien välisen yhteistyön, monialaisen yhteistyön sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällön. (Opetushallitus 2018, 7–8.)

Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa voidaan huomioida esimerkiksi paikalliset erityispiirteet ja mahdolliset pedagogiset painotukset. Paikallisten suunnitelmien kautta voidaan tarkentaa valtakunnallisia perusteita, kuitenkin jättämättä pois mitään varhaiskasvatuslakiin, asetukseen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin sisällettyä tavoitetta tai sisältöä. (Opetushallitus 2018, 8.)

Varhaiskasvatuslain mukaan jokaisella varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella tulee olla oikeus suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen kasvatukseen, hoitoon ja opetukseen. Tämän oikeuden takaamiseksi kaikille varhaiskasvatuksen piirissä oleville lapsille laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. Tämän

suunnitelman keskiössä tulee olla lapsen etu ja tarpeet. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan tavoitteet pedagogiselle toiminnalle. Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua varhaiskasvatuksen, ja sitä tarkistetaan säännöllisesti lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa. (Opetushallitus 2018, 9–10.)

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen osallistuvat lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajien ja lapsen kanssa, sekä tarvittaessa myös muut lapsen kehityksen ja oppimisen tukemiseen liittyvät asiantuntijat tai muut tahot. Varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tulee selvittää ja huomioida lapsen mielipiteet ja toiveet, sekä huoltajien ja henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksestä, oppimisesta ja ryhmässä toimimisesta. (Opetushallitus 2018, 10.)

2.3 Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan ja sen toteuttamisen tulee edistää lasten oppimista, hyvinvointia ja laaja-alaista osaamista. Pedagoginen toiminta pitää sisällään hoidon, kasvatuksen ja oppimisen kokonaisuuden. Toiminnan suunnittelussa tulee huomioida lasten mielenkiinnon kohteet, tarpeet ja heille merkitykselliset asiat. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin kuuluu viisi laaja-alaisen osaamisen osa-alueita:

- ajattelu- ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen
- vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

(Opetushallitus 2018, 36.)

Osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueen kautta luodaan perusta demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Varhaiskasvatuksen tehtävä on lasten osallis-

tumisen ja vaikuttamisen taitojen tukeminen sekä oma-aloitteisuuteen kannustaminen. Lasten ajatusten ja ideoiden kuuleminen ja niihin vastaaminen vahvistavat näitä taitoja, sekä kasvattavat itseluottamusta ja taitoa toimia sosiaalisessa yhteisössä. (Opetushallitus 2018, 26–27.)

Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeiset tavoitteet ja sisällöt löytyvät viidestä eri oppimisen alueesta. Näitä oppimisen alueita voidaan yhdistää ja soveltaa lasten osaamisen ja mielenkiinnon kohteiden mukaan. Oppimisen alueet ovat Kielten rikas maailma, Ilmaisun monet muodot, Minä ja meidän yhteisömme, Tutkin ja toimin ympäristössäni sekä Kasvan, liikun ja kehityn. (Opetushallitus 2018, 40.)

3 Vuorohoito

3.1 Vuorohoito osana varhaiskasvatusta

Vuorohoidon järjestäminen varhaiskasvatuksessa on lakisääteistä. Varhaiskasvatustalaki velvoittaa kunnat järjestämään vuorohoitoa lapselle, joka tarvitsee sitä vanhemman tai muun huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa järjestetään iltaisin, öisin, viikonloppuisin sekä arki- ja juhlapäivinä. Vuorohoito voidaan järjestää joko päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. (Varhaiskasvatustalaki 2018.)

Vuorohoidon järjestämisen lähtökohta on jokaisen lapsen oikeus yhdenvertaiseen ja yksilöllisesti suunniteltuun varhaiskasvatukseen. Se, millaisessa muodossa tai millaisena aikana varhaiskasvatusta tarjotaan, ei saa vaikuttaa varhaiskasvatuksen sisältöön ja laatuun. Varhaiskasvatuksen yksilöllisyys, pedagogiset käytännöt ja sisältö eivät ole riippuvaisia aukioloajoista tai palvelumuodosta. (Mäkinen, Dahlblom & Teppo 2016, 13.) Vuorohoidossa on huomioitava mitä lapsi tarvitsee minäkin vuorokauden aikana. Suunnitelmallisuus ja lasten hoitoaikojen huomioiminen suunnittelussa mahdollistaa monipuolisen pedagogisen toiminnan

vuorohoidossa. Laadukas pedagogiikka vuorohoidossa edellyttää kaikkien kasvattajien sitoutumista yhteisesti sovittuihin ammatillisiin toimintatapoihin. (Pelto-perä, Dahlblom, Turja, Rönkä, Collin, Hintikka & Teppo 2016, 72.)

Työelämän muutosten myötä vuorohoidon tarve on kasvanut, ja lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen epäsäännöllisesti tai epätyypillisinä aikoina on lisääntynyt. Varhaiskasvatukselle asetut tavoitteet määrittävät myös vuorohoitoa riippumatta siitä, miten säännöllisesti tai mihin vuorokauden aikaan lapset osallistuvat varhaiskasvatukseen. Lasten ja henkilökunnan vaihteleva läsnäolo vuorohoidossa tuo haasteita tavoitteiden toteuttamiselle. Vuorohoidon epäsäännöllisyyden ja vaihtelevuuden vuoksi varhaiskasvatuksen tavoitteet on muokattava joustavasti osaksi arkipäivän toimintaa esimerkiksi päiväjärjestystä muokkamalla. (Opetushallitus 2019.)

3.2 Vuorohoidon erityispiirteet

Vuorohoidon ominaispiirteitä ja vahvuuksia ovat mahdollisuudet lasten yksilöllisempään kohtaamiseen ja huomioimiseen, kodinomaisuus ja rauhallisempi toiminta, kun lapsia on vähemmän paikalla. On kuitenkin huomioitava, etteivät nämä vuorohoidon ominaispiirteet voi syrjäyttää pedagogista ja aikuisen suunnittelemaa tavoitteellista toimintaa. Varhaiskasvatussuunnitelman määrittämät tavoitteet toiminnan toteuttamiselle koskevat vuorohoitoa samalla tavoin kuin muutakin varhaiskasvatusta. Vuorohoidon epäsäännöllisyyden ja vaihtelevuuden takia varhaiskasvatussuunnitelman asettamat tavoitteet on otettava joustavammin osaksi arkipäivää. Pedagogista toimintaa toteutetaan perinteisen aamupäivätoiminnan sijaan eri aikoina päivää ja eri-ikäisten lasten pienryhmissä. Jokapäiväinen pedagogiikka voidaan toteuttaa erilaisissa hoivan, kasvatuksen ja opetuksen käytännöissä kokopäiväpedagogiikan muodossa. Tärkeää on, että vuorohoidon toiminnan suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin periaatteet ovat yhtäläiset muun varhaiskasvatustoiminnan kanssa, mutta on myös huomioitava vuorohoitoon keskeisesti kuuluvat toimintatavat kuten runsas leikin mahdollisuus, lasten yksilöllisten toiveiden huomioiminen, kodinomaisuus ja rentous. (Opetushallitus 2019,1–2.)

Vuorohoidossa on tärkeää selkeän struktuurin rakentaminen lapsen elämään ja toimintaympäristöön. Lapsen elämän mahdollinen epäsäännöllisyys on huomioitava vuorohoidossa. Vuorohoidon selkeä päivärytmi ja tutut toimintatavat edistävät lapsen hyvinvointia. Erityinen huomio on kiinnitettävä lapsen levon tarpeeseen. Toimintaympäristön rakentamisessa olisi huomioitava lasten henkilökohtaisten uni- ja valverytmien mahdollistaminen. Lapsen vireystila muodostaa pohjan oppimiselle, joten tämä tulisi ottaa huomioon toiminnan suunnittelussa. Yöhoitoa tarvitsevien lasten iltatoimiin ja yöuneen on tärkeää luoda kodinomaiset ja turvallisuutta tuovat tutut toimintatavat. Vuorohoidossa tulisi kiinnittää erityistä huomiota toimintojen jatkuvuuteen ja ennustettavuuteen, sillä niiden kautta luodaan turvallisuuden tunnetta lapsen epäsäännölliseen elämänrytmiin. (Peltoperä ym. 2016, 73–74, 77.)

Vuorohoidon pedagogisessa suunnittelussa tulee huomioida lapsen ryhmään kuulumisen tunne sekä vaikuttamismahdollisuudet yhteiseen toimintaan, vaikka hän olisikin epäsäännöllisesti paikalla. Vaihtelevien hoitoaikojen ja poissaolojen vuoksi lapsi tarvitsee kasvattajan tukea ryhmän toimintaan mukaan pääsemiseen. Ryhmään on hyvä luoda käytäntöjä, joilla tuetaan epäsäännöllisesti paikalla olevien lasten ryhmään kuulumista ja mahdollisuutta vaikuttaa pidemmän aikavälin toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. (Peltoperä ym. 2016, 78.)

4 Kokopäiväpedagogiikka osana varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa

Varhaiskasvatuksen pedagogiikka on läsnä koko ajan kaikessa varhaiskasvatuksen toiminnassa. Se heijastuu toimintakulttuuriin, oppimisympäristöön sekä kaikkien vuorovaikutukseen lasten kanssa. (Ahonen 2017, 37.) Mertalan (2020) mukaan kokopäiväpedagogiikassa kaikki arjen kohtaamiset ja toiminta nähdään pedagogisesti arvokkaina hetkinä eli pyritään pois tuokiokeskeisestä pedagogiikasta. Kokopäiväpedagogiikka pyrkii kokonaisvaltaisen pedagogisen toiminnan

ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaiseen toimintaan, jossa pedagogiset tavoitteet ulotetaan kaikkiin sekä suunniteltuihin että suunnittelemattomiin päivän tilanteisiin. Varhaiskasvatuksen tavoitteet kulkevat koko ajan tietoisesti mukana henkilöstön työssä erilaisissa tilanteissa ja toiminnoissa. (Lämsä 2021, 80.)

Varhaiskasvatuksen päivittäin toistuvat perustoiminnot, kuten ruokailut, pukemiset ja riisumiset, lepoaika ja hygieniasta huolehtiminen muodostavat keskeisen osan lapsen päivää. Nämä perustoiminnot ovat samalla kasvatusta- ja opetustilanteita, joissa lapsen on mahdollista oppia vuorovaikutustaitoja ja itsestä huolehtimisen taitoja sekä omaksua hyviä tottumuksia. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot on yksi laaja-alaisen oppimisen osa-alue. Tähän kuuluvat terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät liittyvät taidot, joiden vahvistamista harjoitellaan varhaiskasvatuksessa päivittäin. (Opetushallitus 2018, 23, 25.)

Kokopäiväpedagogiikka muodostuu arjen perustoimintojen pedagogisten mahdollisuuksien näkemisestä. Pukemistilannetta voi käyttää yhteisen lauluhetken pitämiseen. Ruokailutilanne on taas hyvä hetki vaihtaa kuulumisia lasten kanssa, keskustella heitä kiinnostavista asioista ja suunnitella yhdessä toimintaa. Kokopäiväpedagogiikka vaatii kasvattajalta aktiivista läsnäoloa. Oppiminen, oma ajattelu, itsestä huolehtimisen taidot ja ongelmanratkaisukyky kehittyvät arjen perustoiminnoissa, jos nämä tilanteet osataan hyödyntää pedagogisesti. (Kataja, Opetushallitus 2018.)

Vuorohoidossa kokopäiväpedagogiikka on keskeinen toimintatapa lasten oppimisen tukemisessa ja ohjaamisessa. Epäsäännöllisistä hoitoajoista johtuen lasten oppimisen ohjaaminen vaatii erilaisten arkisten tilanteiden pedagogista hyödyntämistä ja lasten yksilöllisten tarpeiden huomioimista. Läsnäolon, aktiivisen havainnoinnin ja pedagogisten mahdollisuuksien tiedostamisen kautta vuorohoidon henkilöstö pystyy hyödyntämään arkiset oppimistilanteet. Kun lapsia on vähemmän hoidossa esimerkiksi iltaisin, voidaan pedagogiikkaa toteuttaa yksilöllisemmin. Perustoimintojen pedagoginen hyödyntäminen on tärkeää, sillä ne toistuvat usean kerran päivässä. Näissä tilanteissa lapsen on luontevaa opetella omatoimisuutta ja itsenäistä tekemistä, tai yhteistoimintaa muiden lasten tai aikuisten

kanssa. Vuorohoidossa pedagogiikka tulisi suunnitella luontevaksi osaksi lapsen arkea riippumatta siitä, mihin aikaan vuorokaudesta lapsi tarvitsee varhaiskasvatusta. Pedagogisesti toimittaessa on myös huomioitava lapsen tarpeet ja vireytila eri vuorokauden aikoina. (Peltoperä, Hintikka 2016, 161–165.)

5 Osallisuus

5.1 Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa

Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa nähdään lapset aktiivisina ja aloitteellisina toimijoina, jotka kehittävät itseään vuorovaikutuksessa fyysisen ja sosiaalisen ympäristönsä kanssa. Lapsen oikeuksien sopimuksessa (asetus 60/1991) korostetaan lapsen oikeutta tulla kuulluksi itseään koskevissa asioissa. Varhaiskasvatust lain (540 /2018) mukaan varhaiskasvatuksen tulee varmistaa lapsen osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuus itseään koskeviin asioihin. Laissa sanotaan, että lapsen mielipide tulee selvittää ja ottaa huomioon varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa, ja lapsen mielipiteet ja toivomukset on huomioitava hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa. (Turja 2016, 41.)

Osallisuutta varhaiskasvatuksessa voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Arjen osallisuudessa lapsi osallistuu toimijana varhaiskasvatuksen arkeen, rutiineihin ja perustoimintoihin. Osallisuuteen sosiaalisissa suhteissa ja ryhmätoiminnassa liittyy vuorovaikutus ja yhteinen toiminta, jossa kaikki toimijat sekä lapset, että kasvattajat ovat tasa-arvoisia. Osallisuuden kokemus perustuu jokaisen lapsen henkilökohtaiseen kokemukseen osallisuudesta varhaiskasvatussyhteisössä. Pienikin lapsi on jo osaava ja pystyvä toimija, ja asiantuntija oman elämänsä suhteen. Tämän ymmärtäminen vaatii kasvattajalta kykyä ja ymmärrystä siitä, millaisilla vuorovaikutuskeinoilla lapsen mielipiteet ja toiveet tulevat kuulluksi ja huomioituksi. (Leinonen 2020, luku 1.) Osallisuutta ei voida antaa ylhäältä päin, eikä osallisuuden kokemus muodostu pelkästä osallistumi-

sesta. Osallisuuden tunne saa lapsessa aikaan iloa ja innostusta, ja tekee tilanteesta lapselle mielekkään oppimisen ja vuorovaikutuksen kokemuksen. (Kangas, Lastikka, Karlsson 2021, 76.)

Vaikka osallisuuden kulttuuri varhaiskasvatuksessa on vähitellen kehittynyt, on lapsilla rajallinen mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä. Parhaiten lapset pystyvät vaikuttamaan itselleen henkilökohtaisiin asioihin kuten esimerkiksi siihen mitä haluavat leikkiä tai tehdä. Varhaiskasvatuksen arjen rutiinit ja aikataulut ovat edelleen kasvattajien päättämiä, eikä niistä yleensä neuvotella lasten kanssa. (Turja 2016, 43.)

Osallisuuteen liittyy vahvasti yhteisöllisyys. Lasten yksilöllisyydestä ollaan siirtymässä kohti yhteistä toimintaa ja osaksi ryhmän jäsenyyttä. Osallisuus käsitellään usein yksittäisen lapsen toiveiden ja mielihalujen kuulemisena ja toteuttamisena. Koska varhaiskasvatuksessa on paljon lapsia, osallisuus on myös yhteisöllinen ilmiö. Jokaisella tulee olla oikeus ilmaista omat mielipiteensä ja näkemyksensä asioihin, mutta tavoitteena on löytää yhteinen näkemys ja kaikille sopiva ratkaisu. Asioista voidaan neuvotella tai esimerkiksi järjestää demokraattinen äänestys, jonka lopputuloksen perusteella tehdään ratkaisut. Kasvattajat voivat myös esittää omia näkemyksiään ja ehdotuksiaan toiminnalle, mutta on myös tärkeää jättää tilaa lasten näkemyksille, ideoille ja suunnitelmille. Yhteiset sopimukset saavat lapset sitoutumaan toimintaan. Ympäristö, jossa lasten ja aikuisten tavoitteet kulkevat rinnakkain, on mukana kehittämässä lasten identiteettiä, tietoa ja kulttuuria, sekä tukemassa lasten myönteistä minäkuvaa yhteisön jäsenenä. (Turja 2016, 44–46, 54.)

Osallisuus on yhteistä ideointia, suunnittelua, päätöksentekoa, toimintaa ja arviointia. Lapsilla tulisi olla mahdollisuus olla mukana kaikissa prosessin vaiheissa. Leinosen (2014) mukaan lapset pääsevät useammin osallistumaan arviointiin kuin suunnitteluun tai toiminnan toteutukseen. Pelkkään arviointiin osallistuminen voi tehdä osallisuudesta pinnallisempaa kuin jos lapsilla olisi mahdollisuus olla mukana koko prosessissa ja käydä monipuolista reflektioivaa keskustelua kaikissa prosessin vaiheissa. (Turja 2020, luku 3.)

Lasten osallisuutta voidaan tarkastella kolmessa eri ulottuvuudessa. Ensimmäinen ulottuvuus on lasten voimaantuminen (*engl. empowerment*), jolloin osallisuutta tarkastellaan valtasuhteena aikuisen ja lapsen välillä. Hartin (1992) osallisuuden mallissa keskeistä on se, miten paljon lapsi saa tietoa toiminnasta ja ympäristöstä, johon hän osallistuu ja kuinka paljon lapsi voi itse vaikuttaa toimintaan ja omaan osallisuuteensa siinä. Mitä enemmän lapsella on mahdollisuuksia tuoda ideoitaan esille, tehdä aloitteita ja olla mukana päättämässä asioista, sitä enemmän lapsi kokee pystyvänsä vaikuttamaan ja sen myötä voimaantumaan. (Turja 2016, 51.) Lapsen tulee saada ilmaista omia aloitteitaan toiminnan suhteen ja osallistua yhteisiin neuvotteluihin, missä päätetään toiminnan toteuttamisesta. Sen sijaan, että hän vain valitsisi kasvattajien tarjoamista valmiista malleista. (Kangas ym. 2021, 79.)

Osallisuuden toinen ulottuvuus on osallisuuden vaikutuspiiri. Vaikutuspiiri laajenee henkilökohtaisista asioista ympäröivään yhteisöön vaikuttamiseen. Kolmas osallisuuden ulottuvuus on ajallinen ulottuvuus, joka käsittää osallisuuteen liittyvän toiminnan keston ja sen, ovatko toiminnan vaikutukset kertaluontoisia vai pitkäkestoisia. Lapset pääsevät helpommin vaikuttamaan lyhytkestoisiin ja kertaluontoisiin asioihin ja toimintoihin kuin pitkäkestoisiin tai pysyviin. (Turja 2016, 52.)

5.2 Sosiaalinen osallisuus

Elina Nivala (2021) on artikkelissaan "Osallisuuden vahvistaminen yksinäisyyden ehkäisemisessä varhaiskasvatuksessa" käsitellyt lasten osallisuutta sosiaalisen osallisuuden näkökulmasta. Sosiaalisen osallisuuden käsite pitää sisällään vuorovaikutuksen, vertais- ja ystävyys-suhteet, suhteissa saadun hyväksynnän ja hyväksytyksi tulemisen kokemukset, sekä yhteisöön kuulumisen tunteen. Sosiaalista osallisuutta voidaan tarkastella osallistumisena ryhmän toimintaan, yhteisenä työskentelynä ja tuen saamisena ryhmältä. Sosiaalisen osallisuuden puuttuminen voi merkitä ryhmän ulkopuolelle jäämistä, sosiaalista torjuntaa, eristämistä ja yksinäisyyttä. (Nivala 2021, 43.)

Sosiaalisen osallisuuden näkökulmaan liittyy myös kulttuurisen osallisuuden käsite, jonka mukaan lapsi tuntee kuuluvansa yhteisöön, kun hän oppii tuntemaan päiväkodin käytännöt, säännöt ja tavat. Niiden myötä hänen on helpompi toimia arjessa muiden lasten ja päiväkodin aikuisten kanssa. Lapsi oppii kulttuurisia toimintatapoja ja muokkaa niitä omalla toiminnallaan. Hän kokee olevansa omana itsenään tärkeä osa yhteisöä. (Leinonen 2020, luku 1.)

Yhteisöllisyyteen kuuluu ryhmän yhteinen toiminta ja siihen osallistuminen, yhteisiä tavoitteita kohti pyrkiminen, luottamus yhteisön jäseniin, toimiva vuorovaikutus ja myönteiset tunteet ryhmän jäsenten välillä. Yhteisöihin osallistuminen ja yhteisön jäsenyyden saavuttaminen edellyttää sekä lapselta että lapsiryhmältä sosiaalisten- ja vuorovaikutustaitojen oppimista kuten esimerkiksi sosiaalisten suhteiden muodostamista, neuvottelemista ja ristiriitojen ratkaisemista. Yhteenkuuluvuudentunne rakentuu lasten keskinäisessä toiminnassa yhteiseen toimintaan osallistumisessa ja mukana olemisessa. (Koivula, Eerola- Pennanen 2017, 250–252.)

5.3 Lasten osallisuutta tukevat menetelmät ja toimintatavat

Erilaisia lasten osallisuutta tukevia menetelmiä ja toimintatapoja käytettäessä on tärkeää sisäistää, miten ne edesauttavat lasten osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Osallisuuden pedagogiikassa yksi keskeisimpiä menetelmiä on pedagoginen dokumentointi. Pedagogisen dokumentoinnin kautta lasten toiminta, ajatukset ja kokemukset tulevat näkyväksi, ja sen avulla voidaan kehittää pedagogista toimintaa. Pedagoginen dokumentointi voidaan toteuttaa esimerkiksi valokuvaamalla, kirjoittamalla tai videoimalla. (Kangas ym. 2021, 92–93.) Pedagogisen dokumentoinnin prosessissa syntyneet lasten tuotokset ja niiden reflektointi yhdessä lasten kanssa toimivat pohjana varhaiskasvatussuunnitelman mukaisen toiminnan kehittämiseksi. (Opetushallitus 2018.)

Toiveiden puun kautta voidaan kerätä ja dokumentoida visuaalisesti lasten ideoita ja toiveita. Puu tehdään yhdessä lasten kanssa esimerkiksi maalaamalla ja

se sijoitetaan näkyvälle paikalle seinään. Puuhun kiinnitetään lehtiä, joihin on yhdessä lasten kanssa kirjattu toiveet tai ideat toiminnasta, joita ei sillä hetkellä pystytä toteuttamaan. Lehteen merkitään toiveen esittäjän nimi ja päivämäärä. Toiveen toteutuminen kirjataan lehden toiselle puolelle, ja siten lehteä voidaan käyttää myös pedagogiseen dokumentointiin. Puuhun kirjatut toiveet ja aloitteet tuovat esille lasten mielenkiinnonkohteita, ja niitä voidaan käyttää pedagogisen suunnittelun pohjana. (Kangas ym. 2021, 94–95.)

Koko lapsiryhmän yhteiset tuokiot kuten esimerkiksi aamu- tai päiväkokoukset ovat tärkeä osa laadukkaan varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa. Osallisuuden kokemus edellyttää yhteisöllisyyttä. Lapselle on tärkeää kokea olevansa osa ryhmää, ja yhteisöllisyyden vuoksi tulisi päiväkodin arjessa olla hetkiä, jolloin voitaisiin vahvistaa lasten ryhmäidentiteettiä. Koska jo aivan pienilläkin lapsilla on tarve ennakoida tulevaa, vahvistaa aamukokouksissa läpi käytävä tulevan päivän struktuuri lapsen turvallisuuden tunnetta. (Ahonen, Roos 2021, 71–74.)

Vuorovaikutuksella on keskeinen merkitys osallisuuden toimintakulttuurissa. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on oltava riittävästi osaamista lapsen kohtaamiseen yksilönä ja osana varhaiskasvatuksen yhteisöä. Laadukas vuorovaikutus on tärkeä osa varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa, ja sillä on merkitystä sekä lapsen että perheen ja koko varhaiskasvatusyhteisön kehitykseen, oppimiseen ja hyvinvointiin. Vastavuoroinen vuorovaikutus mahdollistaa lapsen osallisuuden kokemuksen ja aktiivisuuden sekä lapsen ajatusten ja aloitteiden kuuntelemisen ja huomioimisen. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde edellyttää henkilöstöltä lapsen sensitiivistä kohtaamista. Sensitiivisessä pedagogisessa vuorovaikutuksessa tulee huomioida lapsen kunnioituksen, huomion, turvallisuuden, rakkauden ja huolenpidon sekä kannustuksen tarve. Lapsiryhmässä on huomioitava myös ne lapset, jotka eivät kykene ilmaisemaan itseään sanallisesti. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulisi kiinnittää erityistä huomiota sekä omiin asenteisiinsa että kommunikointitaitoihinsa, jotta näidenkin lasten osallisuus ja vuorovaikutus mahdollistuisi. (Kangas ym. 2021, 80–87.) Kieltä tukevia visuaalisia keinoja kannattaa käyttää kielen kehityksen ja vuorovaikutuksen tukena. Kuvatuki vuorovaikutustilanteissa auttaa lasta ymmärtämään ja tulemaan

ymmärretyksi. (Sandberg 2021, 263.) Lämpimät vuorovaikutussuhteet henkilöstön ja lasten välillä tukevat lasten vertaissuhteiden kehittymistä, lasten välistä vuorovaikutusta sekä ryhmään kuulumisen tunnetta. (Kangas ym. 2021, 87–88).

Pienryhmätoiminta lisää lasten osallisuuden tunnetta, sillä pienemmässä ryhmässä aikuisella on enemmän aikaa ja mahdollisuuksia huomioida lapsia yksilöllisemmin. Toimintaan pääsevät mukaan nekin hiljaiset ja arat lapset, jotka suuremmassa ryhmässä eivät uskalla tai halua tuoda itseään ja ajatuksiaan esille. (Leinonen 2014, 28–29.) Pienryhmätoiminnassa lasten vertaistoiminta ja ryhmähenki lisääntyy, ja lapset alkavat myös luontevasti huomiomaan toisensa. Henkilöstön sitoutuminen ja panostaminen pienryhmätoiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja kehittämiseen lisää lasten yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Kangas ym. 2021, 95–96.)

Osallisuutta voidaan lisätä taiteellisen toiminnan kautta. Lasten taiteelliseen toimintaan liittyy vuorovaikutus ja sosiaalisuus, ja vertaistoiminta on tärkeä osa lasten tekemää taidetta. Lapset pitävät suurten yhteisten taideprojektien toteuttamisesta, ja he mielellään kertovat toisilleen tekemisestään ja jakavat kuvantekoprosessia toistensa kanssa. Osallisuus kuuluu lapsen taiteelliseen toimijuuteen. (Pääjoki 2016, 117.)

Sadutus menetelmänä lisää osallisuutta, kuulluksi tulemisen tunnetta ja yhteisöllisyyttä. Sadutuksen avulla saadaan tietoa lapsen mielenkiinnonkohteista. Sadutusmenetelmässä aikuinen kirjoittaa lapsen kertoman tarinan juuri niillä sanoilla, kuin lapsi sen itse kertoo. Tarinan kertomisen jälkeen aikuinen lukee kirjoittamansa tarinan lapselle, ja lapsella on halutessaan mahdollisuus korjata tai muuttaa tarinaa. Sadutus voidaan tehdä yksittäiselle lapselle tai lapsiryhmälle. Aikuinen ei anna aiheita, eikä tee lisäkysymyksiä. (Karlsson 2014, 24–28.) Yksilösadutuksessa lapsella on mahdollisuus tuoda aloitteita esiin, ja ryhmäsadutus taas kasvattaa yhteenkuuluvuudentunnetta ryhmän aikuisten ja lasten välillä. Sadutuksen avulla päästään lähelle lapsen maailmaa, kokemuksia, ajatuksia ja häntä kiinnostavia asioita, ja sen kautta voidaan saada monimuotoisempaa tietoa kuin haastattelun tai kyselyn avulla. Esille tulee asioita, joita lapset pohtivat ja jotka ovat heille ajankohtaisia. Sadutusmenetelmä lisää toisten

kuuntelun, ymmärtämisen ja myötäelämisen taitoja. (Karlsson, Weckström, Lastikka 2018, 101–102.)

6 Aiheeseen liittyvät aiemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt

Kaisa Järvelän (2016) pro gradu- tutkielmassa ”Vuorohoitopedagogiikkaa tutkielmassa. Vuorohoidon pedagoginen konteksti lapsen turvallisuuden tunteen näkökulmasta.” tulee ilmi vuorohoitoa käyttävien lasten haasteet ystävyysuhteiden luomisessa ja ryhmään kuulumisen tunteen puuttumisesta. Vuorohoitolapset joutuvat jatkuvasti etsimään omaa paikkaansa yhteisössä, ja tarvitsevat paljon aikuisen tukea ystävyysuhteiden luomiseen. (Järvelä 2016, 71.)

Erika Jokiniemen (2013) pro gradu- tutkielmassa ”365 päivää osallisuutta – mahdollisuudet ja käytännöt vuorohoidossa” selvitettiin, miten lasten osallisuus ilmenee vuorohoidossa, ja millaisia mahdollisuuksia ja rajoituksia vuorohoito asettaa osallisuuden toteutumiselle. Aineistoa kerättiin toiminnallisilla teemahaastatteilla. Tutkimuksessa ilmeni, että lasten osallisuuden toteutumiseen vaikuttaa suuresti aikuiset ja heidän toimintatapansa. Lasten osallisuutta lisäisi joustavan toimintakulttuurin laajentaminen, olemassa olevien resurssien monipuolisempi hyödyntäminen ja osallisuutta edistävät pedagogiset toimintatavat. (Jokiniemi 2013, 3, 56–57.)

Kumpulaisen ja Smedlundin (2020) toiminnallisessa opinnäytetyössä tehtiin opas osallisuudesta ja kokopäiväpedagogiikasta vuorohoidossa. Opinnäytetyön aineisto kerättiin haastattelemalla varhaiskasvatuksen henkilöstöä. Opas on osa perehdytyskansiota, ja sen idea on antaa tukea varhaiskasvatuksen ammattilaisille ja vuorohoitoon tuleville työntekijöille lasten osallisuuden ja kokopäiväpedagogiikan näkökulmasta. (Kumpulainen, Smedlund 2020, 6.)

Holmströmin ja Kittelän (2017) opinnäytetyössä toteutettiin kehittämistyönä opas lasten osallisuuden edistämisestä Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen

työntekijöiden käyttöön. Kehittämistyössä toteutettiin laadullisen tutkimuksen menetelmää käyttäen tiedonhankintaan teemoitettuja ryhmähaastatteluja. Tutkimuksellisessa osiossa kartoitettiin työntekijöiden näkökulmia lasten osallisuuden toteutumisesta varhaiskasvatuksen päivittäisessä toiminnassa ja haastatteluista saatua tutkimustietoa sisällytettiin oppaaseen. Tutkimustulosten perusteella lasten osallisuus näyttäytyi työntekijöiden ja lasten välisessä vuorovaikutuksessa, varhaiskasvatusyksiköiden perustoiminnoissa, sekä siinä miten lapset otettiin mukaan toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Lisäksi tutkimuksessa tuli ilmi aikuisten asenteen ja työotteen merkitys lasten osallisuuden toteutumiseen ja edistämiseen. (Holmström, Kittelä 2017, 3–4.)

7 Opinnäytetyön lähtökohdat

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli lasten osallisuuden lisääminen Niinivaaran vuoropäiväkodin vuorohoidon arjessa. Tavoitteena oli lisätä vuorohoidon henkilöstön tietoisuutta osallisuuden käsitteen monimuotoisuudesta sekä lasten osallisuuden mahdollistamisesta vuorohoidon arkitilanteissa. Toinen tavoite oli löytää keinoja sosiaalisen osallisuuden lisäämiseen vuorohoidossa niin, että vuorohoidon epäsäännöllisyydestä ja lapsiryhmän ja henkilöstön vaihtuvuudesta huolimatta jokaisella lapsella olisi mahdollisuus tuntea kuuluvansa ryhmään.

Niinivaaran vuoropäiväkoti on Joensuun kaupungin ainoa varhaiskasvatusyksikkö, joka tarjoaa ympärivuorokautista varhaiskasvatusta alle kouluikäisille lapsille. Ilta- ja vuorohoitoa järjestetään lapsille, joiden varhaiskasvatuksen tarve on klo 18–06 välisenä aikana ja viikonloppuisin. Ilta-, yö- ja viikonloppuhoitoa järjestetään tarvittaessa myös muiden Joensuun päiväkotien lapsille. Ilta- ja vuorohoito eivät kuulu subjektiivisen varhaiskasvatusoikeuden piiriin, vaan niitä järjestetään vain, jos vanhempien työssäkäynti tai opiskelu sitä vaatii. Päiväkodissa on tällä hetkellä 9 varhaiskasvatusryhmää: neljä alle 3-vuotiaiden ryhmää, kolme 3–5-vuotiaiden ryhmää, ja kaksi 5–6-vuotiaiden ryhmää, joissa osa lapsista on esiopetuksessa. Lasten lukumäärä vaihtelee päivittäin

hoidon tarpeen mukaan. Niinivaaran vuoropäiväkodin vuorohoitoa käyttää noin 200 joensuulaista lasta.

Opinnäytetyön tuotoksena tein Niinivaaran vuoropäiväkodin vuorohoitoon sähköisen tietopaketin, joka sisältää teoretietoa lasten osallisuudesta sekä toimintamateriaalia ja vinkkejä lasten osallisuuden lisäämiseen sekä ohjatussa toiminnassa, että arkisissa perushoitotilanteissa. Sähköisessä muodossa oleva tietopaketti on helposti jokaisen työntekijän saatavilla, ja sitä voidaan jatkossa päivittää uusilla ideoilla ja toimintamenetelmillä.

8 Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat

8.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistetään käytännön toteutus ja toteutuksen raportointi tutkimusviestinnän keinoin. Toiminnallisen opinnäytetyön avulla voidaan tavoitella käytännön toiminnan järjestämistä, opastamista tai ohjeistamista. Tuotoksena voi olla esimerkiksi ammatilliseen käyttöön suunnattu opas, portfolio tai tapahtuman toteuttaminen. (Vilka & Airaksinen 2003, 9.)

Toiminnallisen opinnäytetyön lopputuloksena on aina jokin konkreettinen tuotos. Toteutustapaa valittaessa on hyvä miettiä, missä muodossa opinnäytetyön idean toteuttaminen palvelisi parhaiten tuotoksen kohderyhmää. (Vilka & Airaksinen 2003, 51.) Toiminnallisen opinnäytetyön kehittämistoiminta edellyttää, että eri kehittämissvaiheissa on mukana muitakin toimijoita opinnäytetyön tekijän lisäksi. (Salonen 2013, 6).

Opinnäytetyönraporttiin liitetään mukaan kehittämistyön tuotos. Raportissa kuvataan kirjallisesti toteutettu hanke. Raportista tulee ilmetä opiskelijan ymmärrys kehittämistoiminnasta, ammatillisuudesta ja omasta oppimisestaan. Raportoinnissa tulee huomioida konkreettisuus, ulkoasu ja luettavuus. (Salonen 2013, 25.) Toteutin opinnäytetyöni toiminnallisena kehittämistyönä, jotta siitä saataisiin

konkreettinen tuotos, jota voitaisiin hyödyntää vuorohoidon pedagogisessa toiminnassa. Toiminnallisen opinnäytetyön kehittämistoiminta mahdollisti myös koko vuorohoidon henkilöstön osallistumisen tuotoksen suunnitteluun ja arviointiin.

8.2 Tiedonhankinnan menetelmät

Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa on tärkeää perehtyä aiheeseen kirjallisuuden ja tutkimustiedon kautta. Kehittämistoiminnan on perustuttava tutkittuun tietoon tai näyttöön. (Salonen, Eloranta, Hautala, Kinon 2017, 60.) Hyvin rakennettu tietoperusta ja käsitteiden määrittely auttavat hahmottamaan opinnäytetyöhön liittyviä olennaisia asioita. Opinnäytetyöpäiväkirja toimii tietoperustan hahmotte- lussa hyvänä apuna. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 43.)

Opinnäytetyöpäiväkirjaa käytetään koko opinnäytetyöprosessin dokumentointiin. Se voidaan toteuttaa sanallisessa tai kuvallisessa muodossa. Opinnäytetyöpäi- väkirjan avulla pystytään palauttamaan mieleen prosessin aikana esiin nousseita ajatuksia ja tehtyjä ratkaisuja, ja sitä voidaan käyttää opinnäytetyön raportin kir- joittamisen tukena. Opinnäytetyöpäiväkirja voi sisältää esimerkiksi ideoita, poh- dintaa, lähdemateriaalia sekä toimeksiantajan kanssa käytyjä keskusteluja. Jär- jestelmällinen opinnäytetyöpäiväkirjan pitäminen tekee opinnäytetyön raportoinnista selkeämpää, johdonmukaisempaa ja jäsenellympää. (Vilkkä & Ai- raksinen 2003, 19–22.)

Tiedonhankinnan menetelminä käytin opinnäytetyöni teoriaviitekehukseen liitty- vää kirjallisuutta, menetelmäkirjallisuutta ja tieteellisiä tutkimuksia. Perehdyin lasten osallisuudesta ja vuorohoidosta aiemmin tehtyihin opinnäytetöihin. Kerä- sin tietoa myös vuorohoidon henkilöstölle laatimastani kyselystä ja järjestämis- täni ryhmäkeskusteluista. Kokeilin vuorohoitoa käyttävien lasten kanssa tieto- pakettiin valitsemiani osallistamisen menetelmiä, ja sain näistä kokeiluista tietoa menetelmien toimivuudesta. Koko opinnäytetyön tekemisen ajan pidin opinnäy- tetyön päiväkirjaa, jota käytin hyväkseni opinnäytetyön prosessin analysoin-

nissa ja oman työni reflektoinnissa. Aloitin oman opinnäytetyöpäiväkirjan tekemisen jo opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa. Kirjasin ensin ideoitani opinnäytetyön aiheesta ja toteuttamisesta, myöhemmin lisäsin siihen muistiinpanoja keskusteluista toimeksiantajan kanssa, löytämiäni teoreettiseen viitekehykseen liittyviä teoksia sekä myös suunnitelmieni muutoksia. Kirjoitin opinnäytetyöpäiväkirjaan myös muistiinpanoja sekä ryhmäkeskusteluista että lasten kanssa tekemistäni osallistamismenetelmien kokeiluista. Opinnäytetyöpäiväkirjaa käytin tukena prosessin kuvauksessa ja reflektoidessani omaa oppimistani.

8.3 Osallistamisen menetelmät

Osallistaminen hyödyttää kehittämistoimintaa monin tavoin. Osallistuminen lisää osallistujien sitoutumista kehittämistoimintaan. Henkilöillä, joita kehittämistoiminta koskee, tulee olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa kehittämiseen. Osallistuminen toimii kahteen suuntaan: kehittäjät osallistuvat käytännön toimintaan ja toimijat osallistuvat kehittämiseen. Osallistavassa kehittämistoiminnassa tärkeässä osassa on laajeneva dialogi eli keskustelujen avulla pyritään oppimaan toisiltaan ja ollaan kiinnostuneita toisten mielipiteistä. Avoin vuorovaikutus mahdollistaa aktiivisen osallistumisen. (Toikko & Rantanen 2009, 89–93.)

Osallistamisen menetelmänä voidaan käyttää esimerkiksi erilaisia työpajoja, keskusteluja ja kokeilevaa toimintaa. (Salonen 2013, 22). Kokeilevan toiminnan avulla pyritään luomaan uusia palveluita tai toimintamalleja. Sen avulla voidaan myös pyrkiä jo olemassa olevan toiminnan tehostamiseen tai laadun parantamiseen. Kokeilevassa toiminnassa uudet ratkaisut muotoutuvat vasta prosessin aikana. Kokeilujen kautta idean toimivuudesta saadaan tietoa nopeammin kuin pelkän suunnittelun avulla. Kokeilutoiminta mahdollistaa useampien ihmisten tiedon, ideoiden ja arvioiden hyödyntämisen kehittämistoiminnassa. (Muurinen 2019, 29–30.) Opinnäytetyöni toteutusvaiheessa osallistin vuorohoitoa käyttäviä lapsia kokeilemaan sähköiseen tietopakettiin valitsemiani toimintamenetelmiä. Kokeilujen avulla minulla oli tarkoitus selvittää menetelmien toimivuutta lasten osallisuuden lisäämisessä.

Kyselynä tehtävän tutkimuksen avulla voidaan koota ja tarkastella tietoa erilaisista yhteiskunnan ilmiöistä, ihmisten mielipiteistä, arvoista, asenteista ja toiminnasta. Kyselytutkimuksessa esitetään vastaajalle kysymyksiä kyselylomakkeella. Kyselylomake on mittausväline, jota voidaan käyttää esimerkiksi yhteiskunta- ja käyttäytymistieteelliseen tutkimukseen, mielipidetiedusteluihin, soveltuvuustesteihin ja palautteen antoon. Haastattelututkimus ja kyselytutkimus eroavat toisistaan siinä, että haastattelututkimuksessa kysymykset esitetään haastattelijan välityksellä, ja kyselytutkimuksessa kyselylomakkeen välityksellä. (Vehkalahti 2019, 11.)

Mittauksen lisäksi kyselylomaketta voidaan käyttää tiedonkeruuvälineenä. Kyselytutkimukseen liittyvä saatekirje kertoo vastaajalle perustiedot tutkimuksesta: mistä tutkimuksessa on kyse, tutkimuksen tekijän ja sen mihin tutkimustuloksia käytetään. Saatekirjeen merkitys on tärkeä, sillä sen perusteella vastaaja voi motivoitua vastaamaan kyselyyn tai jättää vastaamatta. Hyvin laadittu saatekirje voi herätellä vastaajan kiinnostuksen ja vaikuttaa vastausten luotettavuuteen. Kysely voidaan tehdä joko verkkokyselynä tai paperiversiona. (Vehkalahti 2019, 47, 48.)

Laatimani kyselyn avulla halusin kartoittaa vuorohoidon henkilöstön käsityksiä lasten osallisuudesta ja osallisuuden toteutumisesta vuorohoidon arjessa. Kyselyn avulla halusin myös selvittää, millaisia toiveita henkilöstöllä on opinnäytetyöni tuotoksena olevan sähköisen tietopaketin sisällön suhteen. Tietopakettiin laadin kyselyn vuorohoitoa käyttäville lapsille. Tämä kysely on yksi tietopaketin lasten osallisuutta lisäävistä menetelmistä.

Ryhmäkeskustelu on järjestetty keskustelutilaisuus, jossa joukko ihmisiä keskustelelee tietyistä aiheista fokusoidusti, mutta vapaamuotoisesti. Osallistujien määrä riippuu aiheesta, osallistujista ja tutkimuspaikasta. Ryhmäkeskustelussa keskustelun vetäjällä eli fasilitaattorilla on keskeinen rooli. Fasilitaattorin tehtävä luoda otollinen keskusteluilmapiiri, ohjata keskustelua tavoitteiden mukaisesti sekä kannustaa ja rohkaista osallistujia keskustelemaan käsiteltävästä aiheesta. Fasilitaattori ei itse osallistu aktiivisesti keskusteluun vaan siirtää tietoisesti keskus-

teluvastuun osallistujille ja pyrkii saamaan aikaan osallistujien välistä vuorovaikutusta. Keskustelun aikaan saamiseksi fasilitaattori voi tarjoilla tutkimuksen kohteena olevia erilaisia teemoja keskusteltavaksi ja kommentoitavaksi joko kysymysten tai erilaisten virikemateriaalien kuten esimerkiksi lehtileikkeiden, tarinoiden tai kuvien avulla. Tällöin ryhmäkeskustelu tuottaa tietoa käsiteltävästä aiheesta. Ryhmäkeskustelua voidaan käyttää ideointiin, innovointiin, arviointiin ja osallistamiseen, sekä osallistujien mielipiteiden selvittämiseen. (Valtonen 2005, 223–227.)

Järjestämieni ryhmäkeskustelujen avulla halusin perehtyä syvällisemmin kyselyssä esille nousseisiin teemoihin lasten osallisuudesta, ja saada osallistajat yhdessä pohtimaan käsiteltäviä keskustelunaiheita. Halusin ryhmäkeskusteluiden kautta antaa osallistujille tilaisuuden dialogiseen keskusteluun, toistensa mielipiteiden kuulemiseen ja pohtimiseen miten osallisuutta toteutetaan erilaisissa kasvatustilanteissa. Keskusteluissa henkilöstöllä oli mahdollisuus esittää ideoita ja toiveita, joilla osallisuutta voitaisiin lisätä vuorohoidossa. Ryhmäkeskustelut antoivat minulle myös mahdollisuuden esittää osallistujille omia ideoitani tietopakettin sisältöön, ja pyytää heiltä mielipidettä ideoiden toteuttamiskelpoisuudesta.

8.4 Arviointimenetelmät

Opinnäytetyön arviointi on osa oppimisprosessia. Arvioinnin kohteita ovat opinnäytetyön idea, työn toteutustapa ja prosessin raportointi ja kieliasu. Opinnäytetyön raportointiosuudessa tulee selkeästi selvittää työn aihepiiri, idean kuvaus, asetetut tavoitteet, opinnäytetyön teoreettinen viitekehys, tietoperusta sekä kohderyhmä. Toiminnallisessa opinnäytetyössä voi tulla vastaan asioita, joita ei voi toteuttaa alkuperäisten suunnitelmien mukaan. Arvioinnissa tulee käydä läpi suunnitelmien ja tavoitteiden mahdolliset muutokset, ja se miksi ne on jouduttu tekemään. Arvioinnin objektiivisuuden vuoksi palautetta on hyvä pyytää kohderyhmältä esimerkiksi oppaan tai ohjeistuksen käytettävyydestä ja toimivuudesta, tuotoksen visuaalisuudesta tai luettavuudesta. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 154–157.)

Opinnäytetyön toteutustapaa arvioitaessa käydään läpi niitä keinoja, millä aiheisto on kerätty ja tavoitteet saavutettu. Toteutustavan arvioinnissa on syytä kiinnittää myös huomio sisällön tuottamiseen käytettyyn materiaaliin esimerkiksi lähdekirjallisuuden laatuun tai sisällön mahdollisiin puutteisiin. Arvioinnissa on syytä huomioida myös mahdolliset epäonnistumiset, ja pohtia mistä ne johtuivat. Opinnäytetyön raportointia ja kieliasua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota tekstin selkeyteen ja johdonmukaisuuteen. Oman ja arvioivan opettajan palautteen lisäksi on hyvä pyytää arviointia tekstin luettavuudesta ja ymmärrettävyydestä myös kohderyhmältä. Ammatillisen kasvun tunnistaminen opinnäytetyön aikana on osa oppimisprosessia ja se on hyvä sisällyttää arviointiin. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 159–161.)

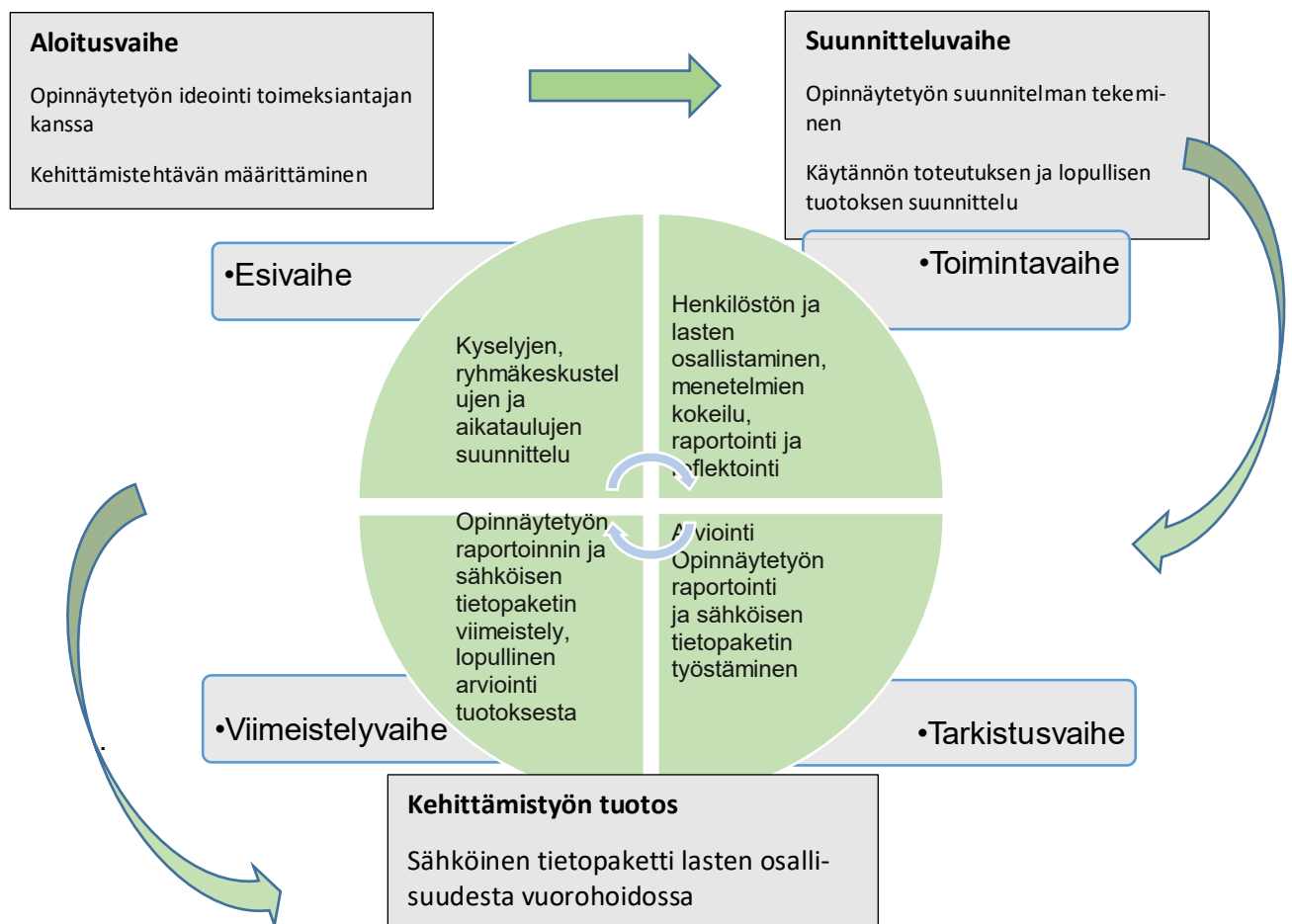
Reflektoidulla toimintaamme pystymme kokoamaan, käsittelemään ja jäsentämään omiin kokemuksiimme perustuvaa tietoa. Reflektointi auttaa löytämään vaihtoehtoisia tapoja toimintaan ja päätöksen tekoon. Itsereflektion kautta ihminen kehittyy ja oppii ymmärtämään omaa ajatteluaan ja toimintaansa. (Ruutu, Salmimies 2015, 130.)

Itsearviointia suoritin reflektoidulla omaa toimintaani läpi opinnäytetyöprosessin. Sähköistä tietopakettia kootessani pyysin tuotoksen toimivuudesta ja sisällöstä väliarviointia toimeksiantajalta, ja teimme yhdessä joitakin korjauksia alkuperäiseen suunnitelmaani. Esittelin myös vuorohoidon henkilöstölle ideoita sähköisen tietopaketin sisällöstä ja pyysin heiltä palautetta ideoiden toimivuudesta. Tietopaketin menetelmien kokeiluun osallistuneilta lapsilta sain sanallisen palautteen heti toiminnan jälkeen.

9 Opinnäytetyön prosessin kuvaus

9.1 Konstruktivistinen malli

Opinnäytetyön prosessia ohjaavana mallina käytin Salosen (2013, 16–19.) konstruktivistista mallia. Malliin sisältyy kehittämistyön huolellinen suunnittelu, vaiheistaminen, toiminnassa oppiminen, osallisuus, tutkimuksellinen kehittämisote ja monipuolinen menetelmä osaaminen. Yhteisöllinen ja osallistava näkökulma sekä sosiaalipedagoginen työote ovat osa konstruktivistista mallia. Arviointia ja reflektiota toteutetaan kehittämistyön eri vaiheissa, ja kehittämistyössä otetaan huomioon inhimilliset tekijät. Salosen konstruktivistisen mallin mukaan toiminnallinen opinnäytetyö etenee vaiheittain kohti valmista tuotosta (kuvio 1). (Salonen 2013, 16–19.)

Kuvio 1. Kehittämistoiminnan konstruktivistinen malli (mukailten Salonen 2013, 20).

Konstruktivistinen malli sopi opinnäytetyöhöni, sillä kehittämistyöhöni osallistuivat vuorohoidon henkilöstö sekä kyselyn että ryhmäkeskustelujen kautta. Kehittämistyön aikana oli mahdollisuus arvioida sähköisen kansion toimivuutta ja sisältöä. Tarvittaessa pystyin muuttamaan toteutustapaa ja sisältöä siihen muotoon, mikä palvelee parhaiten vuorohoidon tarpeita. Ryhmäkeskusteluissa esille tulleita toiveita otin huomioon sisällön suunnittelussa ja muokkasin omia ideoitani sopimaan paremmin vuorohoidon käyttötarpeisiin. Toimeksiantajan edustajan kanssa kävimme kehittämistyön aikana arviointikeskusteluja ja tein joitakin muokkauksia sähköisen tietopaketin toteutukseen.

9.2 Aloitusvaihe

Aloitusvaiheessa selvitetään toimeksiantajan osalta kehitystehtävän tarve, alustava kehittämistehtävä ja toimintaympäristö, johon kehittämistehtävä toteutetaan. Tässä vaiheessa huomioidaan myös kaikki kehittämistehtävään liittyvät toimijat, ja heidän osallisuutensa prosessiin. Aloitusvaiheessa on hyvä keskustella kaikkien toimijoiden kesken niistä asioista, jotka vaikuttavat kehittämistehtävän onnistumiseen. On tärkeää ottaa esille myös kaikkien toimijoiden sitoutuminen yhteiseen päämäärään, mahdollinen tuen tarve prosessin aikana sekä rajata kehittämistehtävän aihe mahdollisimman selkeästi. (Salonen 2013, 17.)

Opintojeni varhaisessa vaiheessa minulla oli vahva näkemys siitä, että haluaisin tulevan opinnäytetyöni hyödyntävän jollakin tavalla omaa työpaikkaani. Otin syksyllä 2020 yhteyttä Niinivaaran vuoropäiväkodinjohtajaan, ja kysyin, olisiko opinnäytetyöni toteuttaminen mahdollista vuorohoidossa. Tiedustelin myös mahdollisia toiveita opinnäytetyön aiheen suhteen. Minulla ei ollut vielä alkuvaiheessa selkeää ideaa opinnäytetyöni aiheeksi, joten tein joitakin ideaehdotuksia vuorohoittoon liittyen ja pohdimme niitä yhdessä päiväkodinjohtajan kanssa.

Ensimmäinen esille tullut opinnäytetyön idea eli positiivinen pedagogiikka ja lasten osallisuus vuorohoidossa oli liian laaja aihealue toteutettavaksi. Rajasimme

aiheen lasten osallisuuden toteuttamiseen vuorohoidossa, sillä aihetta oli käsitelty paljon koko talon pedagogiikkapalaverissa. Itseäni vuorohoidon työntekijänä oli jo pitkään mietityttänyt lasten osallisuuden käsitteen moniulotteisuus ja osallisuuden toteutuminen etenkin vuorohoidon puolella. Toimintaympäristöksi valikoitui Niinivaaran vuoropäiväkodin ilta-, yö- ja viikonloppuhoito. Halusin toteuttaa opinnäytetyöni toiminnallisena opinnäytetyönä niin, että siitä tulisi jonkinlainen konkreettinen tuotos vuorohoidon käyttöön.

9.3 Suunnitteluvaihe

Suunnitteluvaiheessa tehdään kirjallinen kehittämissuunnitelma. Kyseessä voi olla tutkimussuunnitelma, kehittämissuunnitelma, projektisuunnitelma tai opinnäytetyösuunnitelma. Suunnitelmaan sisällytetään tavoitteet, toimintaympäristö, toimintavaiheet, mukana olevat toimijat, tutkimisen- ja kehittämisen menetelmät, materiaalit ja aineistot, tiedonhankintamenetelmät ja kehittämistehtävän dokumentointi. Suunnitelmassa näkyy myös kehittämistehtävässä mukana olevien toimijoiden vastuut ja tehtävät. Suunnitelmaan liittyvät osatekijät yleensä tarkentuvat kehittämistoiminnan aikana. (Salonen 2013, 17.)

Suunnitteluvaiheen aloitin keräämällä teoriatietoa varhaiskasvatukseen, lasten osallisuuteen ja vuorohoitoon liittyvästä kirjallisuudesta ja tutkimuksista. Mietin myös, miten saisin osallistettua vuorohoidon henkilöstöä mahdollisimman paljon tähän kehitystyöhön. Jotta opinnäytetyöstäni olisi konkreettista hyötyä Niinivaaran vuoropäiväkodin vuorohoidolle, oli tärkeää, että vuorohoidon henkilöstön ajatukset, ideat ja toiveet tulisivat mahdollisimman hyvin huomioiduksi lopullisen tuotoksen toteutuksessa.

Yhteisessä suunnittelupalaverissa päiväkodinjohtajan kanssa päätimme, että opinnäytetyöni tuotoksena tulisi olemaan vuorohoidon henkilökunnan käyttöön tarkoitettu sähköinen tietopaketti osallisuudesta. Päiväkodissa on tavoitteena tulevaisuudessa muuttaa perehdytys- ja ohjeistusmateriaalit sähköiseksi muotoon. Tämä opinnäytetyössäni toteuttama sähköinen tietopaketti olisi osa tätä suunnitelmaa.

Laadin vuorohoidon henkilöstölle kyselyn saatekirjeineen (liitteet 1 ja 2), jossa kartoitin vuorohoidon henkilöstön käsityksiä lasten osallisuudesta ja osallisuuden toteutumisesta vuorohoidon arjessa. Suunnittelin myös aikataulun ryhmäkeskusteluille, joissa käytäisiin läpi kyselyssä esille nousseita asioita sekä henkilökunnan ideoita ja toiveita millaisilla konkreettisilla keinoilla ja toimintatavoilla lasten osallisuutta voitaisiin lisätä vuorohoidossa. Opinnäytetyöni suunnitelman hyväksymisen jälkeen toukokuussa 2020 tein toimeksiantosopimuksen Niinivaa-
ran vuoropäiväkodin kanssa ja hain tutkimusluvut opinnäytetyön toteuttamista varten.

9.4 Toteutusvaihe

Tässä vaiheessa alkaa kehittämishankkeen varsinainen toteutus kohti sovittua tavoitetta ja tuotosta. Käytännön toteutusvaihe on ajallisesti pisin ja toiminnan kannalta vaativin vaihe. Siinä on mukana kehittämishankkeen kaikki osatekijät: toimijat, tutkimisen ja kehittämisen menetelmät, materiaalit ja aineistot ja dokumentointitavat. Työstämisvaiheessa korostuvat ammatilliset edellytykset: vastuullisuus ja suunnitelmallisuus työskentelyssä, itsenäinen työskentely, vuorovai-
kutustaidot, epävarmuuden sietokyky, sitkeys ja itsensä kehittäminen. Tässä vaiheessa saatu ohjaus, palaute ja vertaistuki edesauttavat hankkeen onnistu-
mista ja ammatillista kasvua. (Salonen 2013, 18.)

9.4.1 Kysely vuorohoidon henkilöstölle

Varsinainen opinnäytetyön toteuttamisvaihe alkoi kesäkuun alussa, kun lähetin vuorohoidon henkilöstölle laatimani kyselykaavakkeet (liite 1). Kyselyssä kartoitin henkilöstön omia käsityksiä osallisuudesta, sen toteutumisesta vuorohoidon perustilanteissa, kasvattajan roolista osallisuuden toteuttamisessa sekä ideoita ja toiveita sähköistä tietopakettia varten. Lähetin kyselyn kymmenelle työntekijälle, joista seitsemän vastasi kyselyyn määräaikaan mennessä. Osa henkilöstöstä oli kesäkuussa lomalla, ja sen takia he eivät osallistuneet kyselyyn.

Kyselyn vastauksissa tuli esille, että henkilöstöllä on melko yhteneväiset käsitykset osallisuudesta ja sen toteuttamisesta vuorohoidossa. Lapsen kohtaaminen, kuuleminen ja huomioiminen sekä lapsen mielenkiinnon kohteista lähtevä toiminta tulivat esille useimmissa vastauksissa. Lapset saivat vaikuttaa vuorohoidon perustilanteihin itseään koskevissa asioissa ikätasonsa mukaisesti. Haastavana asiana koettiin lasten vaihtuvuus, ryhmäytyminen ja ryhmädynamiikka.

Henkilöstö toivoi sähköiseen tietopakettiin toimintamenetelmiä, joilla voidaan saada sellaisten lasten toiveet ja mielenkiinnonkohteet selville, jotka eivät itse osaa sitä kertoa joko iän tai kielellisten haasteiden vuoksi. Toiveena oli myös saada vinkkejä, miten harvemmin vuorohoitoa käyttävät lapset saadaan tuntemaan itsensä tervetulleeksi ryhmään. Osa henkilöstöstä koki myös riittämättömyyttä siitä, ettei aina pystynyt kaikissa arjen tilanteissa kiireen, lasten ja henkilöstön suuren vaihtuvuuden sekä lasten erityisen tuen tarpeen vuoksi huomioimaan osallisuutta riittävästi. Sähköiseltä tietopaketilta toivottiin helppokäyttöisyyttä, selkeyttä ja konkreettisia ideoita osallisuuden toteuttamiseen.

9.4.2 Ryhmäkeskustelut vuorohoidon henkilöstölle

Kyselyssä esille tulleiden toiveiden perusteella aloin etsiä sopivaa materiaalia sähköistä tietopakettia varten. Heinäkuussa järjestin kaksi ryhmäkeskustelua vuoron henkilöstölle viikonlopun tiimipalaverien yhteydessä. Keskusteluihin osallistui yhdeksän vuorohoidon työntekijää. Ryhmäkeskustelujen alussa pyysin osallistujilta luvan nauhoittaa keskustelut, ja kerroin käyttäväni nauhoituksia vain keskustelujen muistiinpanojen tarkentamista varten. Kerroin myös hävittäväni nauhoitukset, kun olen saanut kerättyä tarvittavat tiedot niistä. Alkuperäinen tarkoitukseni oli pitää kolme keskustelua, joissa kaikissa olisi eri teema. Kesälomista ja työvuoroista johtuen muutin suunnitelmaa ja järjestin kaksi keskustelua, joissa molemmissa käsiteltiin samoja teemoja. Keskustelujen aiheet poimin aiemmin tehtyjen kyselyiden vastauksista. Aiheena olivat lasten sosiaalisen osallisuuden toteutuminen vuorohoidossa, kuinka toteutumista voitaisiin edesauttaa sekä kasvattajan roolin osuus osallisuuden toteutumisessa.

Keskusteluissa tuli esille, että aikuisten ja lapsiryhmän suuri vaihtuvuus asettaa haasteita lasten sosiaalisen osallisuuden ja ryhmäytymisen toteutumiselle. Toisaalta tuotiin myös esille se, että viikonloppujen vaihtuviin lapsiryhmiin mukaan pääseminen voi olla helpompaa kuin kiinteään lapsiryhmään, jossa kaikki lapset tuntevat toisensa. Vuorohoidossa lapset tarvitsevat paljon aikuisen tukea ja läsnäoloa leikeissä ja kaverisuhteiden luomisessa. Aikuisen lämmin ja sensitiivinen läsnäolo ja vuorovaikutus helpottaa lapsen ryhmään kuulumisen tunnetta.

Henkilöstö koki, että aikuisten sitoutuminen pienryhmätoimintaan ilta- ja viikonloppuhoidossa mahdollistaisi lasten yksilöllisen huomioimisen ja kuulluksi tulemisen. Ryhmäkeskusteluista sain paljon tietoa siitä, miten eri työntekijät kokivat lasten osallisuuden toteutumisen vuorohoidon arjessa ja, miten he omasta mielestään pystyivät kasvattajina vaikuttamaan lasten osallisuuteen ja ryhmään kuulumisen tunteeseen. Sain myös tietoa osallisuuden toteuttamisen käytännön haasteista ja toiveita löytää menetelmiä näiden haasteellisten tilanteiden ratkaisemiseen.

Esittelin näissä ryhmäkeskusteluissa joitakin ideoitani sähköisen tietopaketin sisältöön. Olin suunnitellut, että voisin tehdä lapsille osallisuuteen liittyvän kyselyn, jonka avulla selvitettäisiin lasten toiveita, jotka liittyvät päivittäisiin perustoimintoihin ja vuorohoidon toimintaan. Kyselyllä kartoitettaisiin myös lasten mielenkiinnonkohteita. Pyysin työntekijöiltä mielipidettä kyselystä ja ideoita, mitä kysely voisi pitää sisällään. Sovimme yhdessä, että teen elokuussa kyselystä ensimmäisen version, ja lähetän sen kaikille sähköpostiin kommentoitavaksi. Keskustelimme myös, miten viikonlopuissa voitaisiin hyödyntää pienryhmätoimintaa osallisuuden mahdollistajana. Pienryhmätoiminnan toteuttaminen sai kannatusta työntekijöiltä, sillä sen avulla voitaisiin kohdata lapset yksilöllisemmin ja pienryhmät rauhoittaisivat toimintaa. Haasteeksi koettiin henkilöstömäärän riittävyys pienryhmätoiminnan toteuttamiseen. Ryhmäkeskusteluista tekemieni muistiinpanojen avulla pystyin aloittamaan sähköisen tietopaketin kokoamisen.

9.4.3 Lasten osallistaminen

Ennen lasten osallistamista keskustelin lasten huoltajien kanssa opinnäytetyöni aiheesta ja pyysin heiltä kirjalliset luvat osallistavien toimintamenetelmien kokeiluun (liite 3). Valitsin menetelmien kokeiluun sellaisia lapsia, jotka olivat melko säännöllisesti paikalla vuorohoidon illoissa ja viikonlopuissa. Kokeiluun osallistui kuusi 5–6-vuotiasta lasta. Lasten osallistamisen kautta hankin tietoa valitsemieni menetelmien toimivuudesta.

Kokeilimme lasten kanssa kahta eri menetelmää eli kyselylomaketta ja osallistavaa valokuvausta. Kyselylomake (liite 4) sisälsi kysymyksiä lasten mielenkiinnonkohteista, kaverisuhteista, asioista, joista lapsi pitää tai ei pidä, perustilanteisiin liittyvistä käytänteistä, lapsen taidoista ja siitä, mitä lapsi haluaa tehdä päiväkodissa. Kerroin lapselle ennen kyselylomakkeen täyttämistä mahdollisimman selkeästi, että tämän kyselyn avulla aikuiset saavat tietää enemmän, mistä asioista hän pitää tai ei pidä. Kirjasin lapsen vastaukset sellaisena kuin hän ne kertoi. Tein myös tarkentavia kysymyksiä, jos tuntui, ettei lapsi ymmärtänyt kysymyksen sisältöä. Lopuksi kysyin, millaista kysymyksiin oli vastata ja olivatko kysymykset liian vaikeita. Osalle lapsista vastaaminen oli helppoa, osa ei osannut tai halunnut vastata kaikkiin kysymyksiin.

Lasten vastauksista sain uutta tietoa esimerkiksi asioista, joita lapsi pitää epämiellyttävänä päiväkodissa. Vastauksista selvisi myös, miten lapsi haluaa perustoiminnoissa toimittavan, mitä hän haluaa leikkiä ja onko hänellä kavereita vuorohoidossa. Kyselyn vastauksia voidaan käyttää vuorohoidon pedagogiseen dokumentointiin ja kokopäiväpedagogiikan suunnitteluun. Kysely sopii osallistamisen menetelmäksi parhaiten lapsille, jotka osaavat itse kertoa asioistaan. Niiden lasten kohdalla, jotka eivät vielä itse pysty vastaamaan kysymyksiin, voidaan kysely täyttää vanhempien ja työntekijöiden perustoiminnoissa tekemien havaintojen perusteella. Osa kysymyksistä voidaan heidän kohdallaan jättää huomioidmatta.

Osallistavan valokuvausmenetelmän kokeilussa lapsi sai kertoa, mikä hänestä on vuorohoidossa mukavin leikki tai toiminta. Lapsi sai valmistella valitsemansa

leikin/toiminnan, ja sen jälkeen kuvasimme sen yhdessä lapsen kanssa IPadilla. Liitimme valokuvaan mukaan kirjaamani lapsen kertomuksen toiminnasta. Kerroin lapsille, että teemme valokuvista ja heidän kertomuksistaan näyttelyn päiväkodin käytävälle. Kerroin myös, että valokuvista aikuiset saavat tietoa lapsia kiinnostavista asioista, ja voivat siten suunnitella heille kiinnostavaa ja mielekästä toimintaa. Menetelmän kokeilun jälkeen pyysin lapsilta palautetta toiminnasta. Kaikki osallistuneet lapset kokivat menetelmän ja etenkin oman lempileikin/toiminnan valmistelun mukavaksi. Valokuvauksen jälkeen lapsilla oli mahdollisuus jatkaa valitsemaansa leikkiä/toimintaa ja pyytää halutessaan myös muita lapsia osallistumaan siihen.

Osallistavan valokuvauksen avulla sain tietoa lasten mielenkiinnonkohteista. Osallisuutta lisäsi tässä menetelmässä myös se, että lapsi sai olla koko ajan aktiivinen toimija. Menetelmä sopii tässä muodossa parhaiten toteutettavaksi noin 4–6-vuotiaiden lasten kanssa. Valokuvaus kannattaa toteuttaa projektimaisesti pidemmällä aikavälillä, sillä se vaatii yhden työntekijän lapsen kertomuksen kirjaamiseen, leikin valmisteluun ja kuvaamiseen. Kokeiluista sain hyvää tietoa millaisia asioita menetelmien toteuttamisessa kannattaa jatkossa ottaa huomioon. Huomioitavia asioita ovat esimerkiksi lasten vireystila, mahdollisimman rauhallinen ympäristö menetelmän toteuttamiseen, aikuisen rauhallinen ja selkeä tapa kertoa lapselle, miksi menetelmää käytetään ja mitä tietoa sillä kerätään sekä tarpeeksi aikaa lapsen kuulemiseen ja menetelmän toteuttamiseen. Pienempien lasten mielenkiinnonkohteita voidaan saada selville lasten leikkejä havainnoimalla ja valokuvaamalla lapsia heille mieleisissä leikeissä.

Alapuolella on kertomus ja kuva 5-vuotiaan lapsen mieleisimmästä toiminnasta vuoropäiväkodissa. Kuvaa varten hän itse suunnitteli ja rakensi valitsemistaan liikuntavälineistä jumpparadan liikuntasaliin. Kuvauksen jälkeen lapsi sai kiertää jumpparataa kavereiden kanssa.

”Päiväkodissa on mukavinta, kun pääsee saliin. Halluisin viikonloppuisin joka päivä saliin jumppaamaan. Aikuiset ei aina suostu. Mie halluisin, että ois jumpparata, se on kivin.”

Kuva 1. Lapsen rakentama jumpparata (Kuva: Tarja Niemi)

9.4.4 Tietopaketin kokoaminen

Tietopaketin kokoamisen aloitin koostamalla teoriaosuuden selkeään ja tiiviiseen muotoon. Teoriaosuus sisältää erilliset osiot vuorohoidosta, osallisuudesta ja sosiaalisesta osallisuudesta. Teoriaosuuden valmistuttua etsin osallisuutta käsittelevästä kirjallisuudesta henkilöstön kyselyssä ja ryhmäkeskusteluissa esittämien toiveiden mukaisia toimintamenetelmiä. Toiveena oli, että tietopaketti sisältäisi helppokäyttöisiä menetelmiä, jotka eivät tarvitse paljon ennakkovalmisteluja, ja jotka ovat sovellettavissa eri ikäisille lapsille. Huomioin toimintamenetelmien ja toimintatapojen valinnassa vuorohoidon vaihtuvat lapsiryhmät, lapsiryhmien ikärakenteen laajuuden ja henkilöstön vaihtuvuuden. Tietopakettiin keräämäni toimintamenetelmät ovat lasten osallisuutta käsittelevästä kirjallisuudesta. Osallisuuden mahdollistaminen perustoiminnoissa- osio sisältää kyselystä ja ryhmäkeskusteluista poimimiani vuorohoidossa käytössä olevia ja hyväksi havaittuja toimintatapoja lasten osallisuuden tukemiseen. Kyselyä vuorohoidon lapsille suunnitellessani ja laatiessani huomioin henkilöstön ideat ja toiveet kyselyn sisällön suhteen.

9.5 Tarkistus- ja viimeistelyvaihe

Viimeistelyvaiheeseen tulee varata tarpeeksi aikaa, sillä tässä vaiheessa viimeistellään sekä tuotos että kehittämisraportti. Näistä muodostuu yhdessä toiminnallinen opinnäytetyö. Viimeistelyvaiheesta vastaa opiskelija ja etenkin kirjallinen raportointi on vain opiskelijan vastuulla. Tässä vaiheessa voi kuitenkin olla mukana myös kehityshankkeen muita toimijoita. Kehityshanke voidaan esimerkiksi esitellä käyttäjille, asiakkaille ja muille ulkopuolisille henkilöille. (Salonen 2013, 18.)

Esittelin sähköisen tietopaketin ensin toimeksiantajalle, ja tein tietopakettiin muutamia toimeksiantajan ehdottamia tarkennuksia perustoimintojen käytänteisiin ja päiväkotia koskeviin tietoihin. Sen jälkeen esittelin tietopaketin henkilöstölle vuorohoidon palaverissa. Sähköisen tietopaketin esittelyssä kerroin pääkohdat tietopaketin teoriaosuudesta, avasin toimintamenetelmien käytännön toteutusta, ja sitä kuinka ne lisäävät lasten osallisuutta vuorohoidossa. Henkilöstöllä oli mahdollisuus esittää kysymyksiä ja antaa palautetta sisällöstä. Keskustelimme menetelmien toimivuudesta ja toteutettavuudesta. Esittelyn jälkeen lähetin tietopaketin sähköpostissa jokaiselle vuorohoidon työntekijälle. Pyysin heitä tutustumaan siihen tarkemmin ja antamaan palautteen lähettämäni Webropol-kyselyn kautta. Saamani palautteen jälkeen viimeistelin sähköisen tietopaketin ja lähetin sen toimeksiantajan arvioitavaksi. Sähköisen tietopaketin valmistuttua kirjoitin opinnäytetyön raportin valmiiksi.

10 Tuotoksena sähköinen tietopaketti osallisuudesta

10.1 Sähköisen tietopaketin sisältö

Hyvän opinnäytetyön tuotoksen kriteereitä ovat toimivuus ja käytettävyys sille käyttäjäryhmälle ja toimintaympäristölle, jolle se on tarkoitettu. Tuotteen asiasisällön on sovittava sille tarkoitettulle kohderyhmälle, sekä tuotteen on oltava selkeä, informatiivinen ja johdonmukainen. (Vilka & Airaksinen 2003, 53.)

Sähköinen tietopaketti sisältää sekä teoriaa että toimintamenetelmiä ja -tapoja osallisuuden toteuttamiseen ja lisäämiseen vuorohoidossa. Tietopaketin alussa on tiivistetyt teoriaosuudet vuorohoidosta, osallisuudesta ja sosiaalisesta osallisuudesta. Teorian jälkeen tietopakettiin on koottu erilaisia osallistavia toimintamenetelmiä. Lasten osallisuutta lisääviä toimintamenetelmiä valitessani perehdyin osallisuutta käsittelevään kirjallisuuteen ja tutkimuksiin. Osa menetelmistä on suoraan kirjallisuudesta poimittuja ja osan olen itse soveltanut teorialähteiden pohjalle. Tietopaketissa on myös vinkkejä, miten vuorohoidon eri perustoiminnoissa on mahdollisuus huomioida lasten osallisuus.

Ensimmäisinä toimintamenetelminä tietopaketissa ovat osallistava valokuvaus ja Toiveiden puu, joita molempia voidaan käyttää pedagogiseen suunnitteluun ja dokumentointiin, sillä niistä saadaan tietoa lasten mielenkiinnonkohteista ja toiveista.

Seuraavat toimintamenetelmät ovat aamupiiri, pienryhmätoiminta, musiikkimaaus lapsiryhmän yhteistoimintana ja sadutus. Nämä menetelmät ja toimintatavat lisäävät lasten ryhmään kuulumisen tunnetta ja yhteisöllisyyttä.

Tämän jälkeen sisällytin tietopakettiin osuudet, joissa käsitellään vuorovaikutuksen merkitystä osallisuuden mahdollistajana sekä hyviä käytänteitä osallisuuden toteuttamiseen perustoiminnoissa. Viimeisenä varsinaisena toimintamenetelmänä on kysely vuorohoidon lapsille. Kyselyn kautta lapsi tulee kuulluksi omaan vuorohoitopäiväänsä liittyvissä asioissa, ja kyselyn vastauksia voidaan käyttää hyväksi vuorohoidon pedagogisessa suunnittelussa ja kokopäiväpedagogiikan toteuttamisessa. Tietopaketin lopussa on linkkejä Opetushallituksen osallisuutta käsitteleviin videoihin.

Sähköinen tietopaketti sisältää 25 diaa, ja se on tallennettu pdf-muotoon. Tietopaketin on tarkoitus olla mahdollisimman selkeä ja käytännönläheinen. Sähköisessä muodossa oleva tietopaketti on helposti jokaisen työntekijän saatavilla, ja sitä voidaan jatkossa päivittää uusilla ideoilla ja toimintamenetelmillä. Tietopaketti tallennetaan kaikkiin päiväkodin tietokoneisiin Teams-kansiona.

10.2 Tietopaketin arviointi

Arviointi on tärkeä osa kehittämishanketta. Arviointi voidaan sisällyttää kaikkiin toimintavaiheisiin. Arviointivaiheessa kaikki toimijat arvioivat yhdessä toteutunutta tuotosta, ja tarvittaessa palauttavat tuotoksen takaisin työstövaiheeseen. Jos tuotos on arvioijien mielestä onnistunut, se voidaan siirtää viimeistelyvaiheeseen. (Salonen 2013, 18.)

Tietopaketin valmistuttua lähetin sen toimeksiantajan arvioitavaksi, ja saamani palautteen jälkeen esittelin tietopaketin vuorohoidon henkilöstölle tiimipalaverissa. Esittelyn jälkeen pyysin heiltä arviointia tietopaketin sisällöstä, toimivuudesta, selkeydestä, menetelmien käytettävyydestä ja monipuolisuudesta, visuaalisuudesta sekä henkilöstön mahdollisuudesta osallistua ja vaikuttaa tietopaketin sisältöön. Henkilöstö antoi palautetta sekä suullisesti, että Webropol-kyselyn välityksellä.

Webropol-kyselyyn vastasi 10 työntekijää. Kyselyssä henkilöstö arvioi sähköisen tietopaketin teoriaosuuden ja sisällön riittäväksi ja selkeäksi. Suurin osa toimintamenetelmistä koettiin helposti toteutettaviksi. Muutaman menetelmän soveltamisesta ja toteuttamisesta alle 3-vuotiaiden ryhmässä pyydettiin lisätietoa. Tietopaketin sisältö oli henkilöstön mielestä lasten osallisuutta lisäävä. Joidenkin menetelmien toteuttamiseen vaikutti henkilöstön riittävyys. Keskustelussa nousi esille pienryhmätoiminnan toteuttamisen haasteeksi se, että iltaisin ja viikonloppuisin ulko-ovet ovat lukossa ja työntekijän täytyy välillä keskeyttää lasten kanssa toimiminen, kun vanhemmat tulevat hakemaan lapsia hoidosta eri aikoina. Eli vaikka henkilöstöllä olisi halua toteuttaa osallisuutta lisääviä menetelmiä, käytännön haasteet tekevät sen välillä mahdottomaksi. Tietopaketti oli visuaalisesti miellyttävä ja selkeä, ja henkilöstö koki saaneensa osallistua ja vaikuttaa sisältöön riittävästi. Ryhmäkeskustelut koettiin mielenkiintoisiksi ja tarpeellisiksi, sillä pedagogisiin keskusteluihin ryhmänä ei ole useinkaan mahdollisuutta työvuorojen epäsäännöllisyyden takia.

11 Pohdinta

11.1 Johtopäätökset

Lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksessa löytyy paljon tietoa ja tutkimuksia, sillä osallisuus on keskeisessä roolissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Yleensä osallisuutta on tutkimuksissa käsitelty lapsen kuulemisen ja vaikutusmahdollisuuksien kautta. Vähemmän löytyy tietoa lasten sosiaalisesta osallisuudesta. Osallisuutta käsittelevästä kirjallisuudesta on haasteellista löytää tietoa siitä, kuinka lasten sosiaalista osallisuutta voitaisiin tukea ja vahvistaa pedagogisin keinoin. (Nivala 2021, 34.)

Koska sosiaalinen osallisuus liittyy kiinteästi vuorohoitoon lasten epäsäännöllisten hoitoaikojen ja niiden aiheuttamien ryhmään kuulumisen haasteiden vuoksi, sisällytin tietopakettiin teoriaa sosiaalisen osallisuuden merkityksestä lapsen ystävyyssuhteille ja yhteisöllisyyden tunteelle. Valitsin tietopaketin sisältöön menetelmäkirjallisuudesta sosiaalista osallisuutta tukevia toimintamenetelmiä kuten esimerkiksi aamupiirin, pienryhmätoiminnan ja musiikkimaalauksen lapsiryhmän yhteistoimintana.

Yhteisöllinen toimiminen edellyttää yksilöltä luottamusta itseensä yhteisön toimijana, sekä luottamusta muihin yhteisön jäseniin. Lapsella tämä luottamus rakentuu hänen tutustuessaan toisiin lapsiin ja ryhmän aikuisiin. Yhteisöllisyyden tunnetta kasvattaa, kun lapsi kokee tulevansa ymmärretyksi ja hyväksytyksi omana itsenään. Yhteisöllisyyden haasteena vuorohoidossa on sekä lasten, että työntekijöiden suuri vaihtuvuus. Vuorohoidossa voitaisiin tukea lapsen ryhmään kuulumisen tunnetta tuomalla esiin lapselle tärkeitä ja mieleisiä asioita. Tämä rakentaisi luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta lapsen ja työntekijöiden välillä. Vuorohoidon ympäristöä tulisi kehittää niin, että se tarjoaisi lapsille pysyvyyttä ja jatkuvuutta tukevia rakenteita kuten esimerkiksi tutut paikat ja toimintatavat sekä mahdollisesti tutut äärivuorojen työntekijät. Vuorohoitoa käyttävien lasten kuvien esillä pitäminen tekee kaikki ryhmään kuuluvat lapset näkyviksi, vaikka he olisi-

vatkin harvemmin paikalla. (Turja 2016, 171–172.) Halusin sisällyttää tietopakettiin myös arjen perustoimintojen hyviä käytänteitä, jotka tällä hetkellä on todettu toimiviksi ja lasten osallisuutta lisääviksi toimintatavoiksi vuorohoidossa. Lapsille tehdyn kyselyn avulla haluisin selvittää lasten toiveita näihin arjen käytänteisiin liittyvistä toimintatavoista. Mitä enemmän lapsi pystyy vuorohoidossa vaikuttamaan näihin itseään koskeviin arkirutiineihin, sitä turvallisemmaksi hän tuntee olonsa.

Valitessani menetelmiä opinnäytetyöni tuotokseen pyrin huomioimaan osallisuuden sekä lapsen kuulemisen, että sosiaalisen osallisuuden eli yhteisöön kuulumisen kannalta. Osallisuuden kulttuurin tulisi olla kokonaisvaltaisesti läsnä kaikessa varhaiskasvatuksessa tapahtuvassa toiminnassa, ei vain erillisissä osallisuustuokioissa. (Kataja 2018, 51). Tietopakettiin valitsemani toimintamenetelmät ja -tavat ovat lasten osallisuutta lisääviä, ja niiden käyttöön löytyy teoreettinen viitekehys lasten osallisuutta käsittelevästä kirjallisuudesta.

Mikään menetelmä tai toimintatapa ei automaattisesti takaa osallisuuden toteutumista, jos kasvattaja ei ole aidosti sisäistänyt osallisuuden syvintä merkitystä. (Kangas ym. 2021, 92). Tärkein osallisuutta lisäävä tekijä on kasvattajien asennoituminen toimimaan niin, että lasten kuulluksi tuleminen ja mahdollisuus vaikuttaa itseensä liittyviin asioihin toteutuu varhaiskasvatuksen arjessa. (Kataja 2018, 51). Tämän vuoksi halusin sisällyttää tietopakettiin myös osuuden osallisuudesta kokopäiväpedagogiikan ja perustoimintojen näkökulmasta, sillä kokopäiväpedagogiikalla on keskeinen merkitys vuorohoidossa.

Kun lapsella ei ole kykyä kielellisesti kertoa itseensä liittyvistä asioista, toiveista ja mielenkiinnon kohteista, korostuu henkilöstön sensitiivisen vuorovaikutuksen ja lapsen havainnoinnin merkitys. Verbaalisen ilmaisun puutteesta tai vähäisyydestä huolimatta lapsella tarve vuorovaikutukseen. Puhumaan opettelevalle lapselle visuaalinen tuki kuvien avulla antaa mahdollisuuden kommunikoida niin, että aikuinen ymmärtää, mitä hän yrittää sanoa. (Ahonen, Roos 2021, 63, 74.) Täysivaltainen osallisuus edellyttää toimivaa vuorovaikutusta ja ilman yhteistä kieltä se ei voi onnistua, joten esteetön viestintä esimerkiksi kuvien avulla on tär-

keä osallisuutta lisäävä menetelmä. (Merikoski, Pihlaja 2018, 209). Vuorovaikutus on keskeinen osa osallisuuden toteutumisessa. Tietopakettissa on osallisuutta tukevia menetelmiä lapsille, joilla on haasteita vuorovaikutuksessa joko iästä, kieltenkehityksestä tai vieraasta äidinkielestä johtuen. Kuvatuen käyttö arkipäivän toiminnoissa, ja sensitiivinen vuorovaikutus ja kommunikointi perushoitotilanteissa mahdollistaa kommunikoinnin niiden lasten kanssa, joilla ei vielä ole sanoja ilmaista itseään.

11.2 Prosessin arviointi

Opinnäytetyöprosessia aloittaessani tiesin, että haluaisin tehdä toiminnallisen opinnäytetyön ja, että opinnäytetyöni jollakin konkreettisella tavalla hyödyntäisi omaa työtäni vuorohoidossa. Aloitusvaihe olisi ollut helpompi, jos minulla olisi ollut toimeksiantajalta yksi selkeä kehittämistyön aihe. Toisaalta koska idea vuorohoidon kehittämistyöhön lähti minulta, sain vapaat kädet ideoida ja ehdottaa aiheita toimeksiantajalle. Yhdessä mietimme kehittämisen tarvetta, ja päädyimme lasten osallisuuteen.

Opinnäytetyöni teoreettisen viitekehyksen muodostuminen oli melko selkeä. Osallisuus on olennainen osa varhaiskasvatussuunnitelman perusteita, ja kokopäiväpedagogiikka on keskeinen tapa toimia lasten kanssa vuorohoidossa. Osallisuudesta varhaiskasvatuksessa löytyy paljon tutkimus- ja teorian tietoa lasten vaikuttamismahdollisuuksiin ja osallistumiseen liittyen. Lasten sosiaalista osallisuutta ja osallisuutta yhteisön jäsenenä on tutkittu vähemmän. Vuorohoittoon liittyvässä opinnäytetyössä halusin käsitellä myös sosiaalista osallisuutta, sillä koin sen olevan tärkeä osa vuorohoitoa.

Tiedonhankinnassa käytin hyväksi vuorohoidon henkilöstön ammattitaitoa ja kokemuksia. Halusin osallistaa heidät kehittämistehtävään kyselyn ja ryhmäkeskustelun kautta, ja siten saada tietoa kehittämisen tarpeesta. En halunnut tehdä kehittämistehtävää vain kehittämisen vuoksi, vaan halusin, että siitä olisi oikeasti hyötyä koko työyhteisölle ja vuorohoidon lapsille. Kehittämistyössä oli paljon apua henkilöstön aktiivisesta osallistumisesta kyselyyn, ryhmäkeskusteluun ja

tuotoksen arviointiin. Kyselystä sain pohjatietoa ryhmäkeskusteluja varten, ja ryhmäkeskusteluista konkreettisia toiveita ja ideoita sähköisen tietopaketin toteuttamiseen. Ryhmäkeskustelut koettiin antoisiksi ja harvinaiseksi tavaksi vuorohoidossa. Ryhmäkeskusteluissa nousi esille sekä hyviä käytänteitä että kehittämisen aiheita. Koin positiivisena henkilöstön aidon halun kehittää vuorohoidon toimintaa.

Kyselyn ja ryhmäkeskustelujen toteuttaminen kesälomakautena aiheutti jonkin verran haasteita. Sähköpostina lähettämäni kysely ei tavoittanut lomalle jääneitä työntekijöitä, joten jouduin jatkamaan vastausaikaa. Suunnittelemani kolme ryhmäkeskustelua piti muuttaa kahdeksi keskusteluksi työvuorojärjestelyjen vuoksi. Alkuperäinen suunnitelmani oli, että jokaisessa ryhmäkeskustelussa olisi eri aihe, mutta suunnitelmien muututtua molemmissa keskusteluissa käytiin läpi samat teemat. Tämä ratkaisu osoittautui hyväksi, sillä kaikki paikalla olleet työntekijät osallistuivat jompaankumpaan keskusteluun. Näin jokaisen mielipide tuli kuuluksi kaikkiin esillä olleisiin aiheisiin liittyen. Kysely ja ryhmäkeskustelut antoivat minulle hyvän pohjan alkaa rakentaa opinnäytetyön tuotosta.

Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa olin vielä epävarma lasten osallistamisesta. Osallisuutta lisääviä toimintamenetelmiä kootessani tulin kuitenkin siihen tulokseen, että haluan kokeilla muutaman menetelmän toimivuutta lasten kanssa. Jos menetelmän toteuttaminen olisi ollut käytännössä hankalaa tai lapset eivät olisi innostuneet mukaan kokeiluun, olisin jättänyt kyseisen menetelmän pois tietopaketista. Lapsilta saatu palaute kokeilujen jälkeen oli positiivista. He jopa kannustivat toisiaan vastaamaan kyselyyn. Eräs lapsi kommentoi toiselle, että ” *Kannattaa vastata niihin kysymyksiin, että aikuiset saa tietää mistä myö tykätään ja mitä myö halutaan täällä vuorossa tehdä.*”

Tietopaketin käytettävyyden takia olisi ollut hyvä, jos vuorohoidon henkilöstö olisi myös päässyt testaamaan uusia menetelmiä lasten kanssa. Tässä kehittämissuunnitelmassani sen osalta tuli aikarajoitukset vastaan. Osa menetelmistä oli henkilöstölle tuttuja ja aiemmin käytössä olleita kuten esimerkiksi aamupiiri ja toiveiden puu.

Tietopaketin koostamiseen löytyi melko helposti materiaalia, sillä osallisuutta lisääviä menetelmiä on esitelty laajasti alan kirjallisuudessa. Ideoita poimin myös oman työurani aikana hyviksi havaitsemista menetelmistä. Käytin tietopaketissa vain menetelmiä, joille löytyi osallisuutta lisäävä teoreettinen perustelu. Pyrin valitsemaan tietopakettiin sellaiset osallistamisen menetelmät, jotka olisivat mahdollisimman helppoa ottaa käyttöön vuorohoidon toiminnassa. Tarkoituksena on, että sähköistä tietopakettia voi myöhemmin täydentää uusilla toimintamenetelmillä nykyisten lisäksi.

Lapsille tehdyn kyselyn laadin itse, ja kyselyssä ei ollut suoria kysymyksiä vaan ”kysymykset” olivat annettujen lauseiden täydentämistä. Kyselyvaiheessa tällainen lauseiden täydentäminen vaatii kyselijältä täydentävien kysymysten esittämistä, sillä lapset eivät välttämättä osaa suoraan vastata täydentävään lauseeseen. Kirjasin lapsen vastauksen juuri sellaisena kuin lapsi sen kertoi, ja kyselyn lopuksi luin aina lapsille heidän vastauksensa. Sen jälkeen kysyin, että olinko kirjoittanut lapsen vastauksen oikein vai haluaako hän vielä muuttaa sitä. Kyselyä tehdessäni käytin sadutuksen tekniikkaa.

Tietopaketin ulkonäköä ja sähköistä muotoa toteuttaessani yritin huomioida henkilöstön toiveet käytettävyyden helppoudesta ja selkeydestä. Tein tietopaketin power point- kansiona, jonka muutin pdf-muotoon, josta sen pystyy tallentamaan Teams- kansioksi.

Kehittämisen prosessin aikana esittelin ideoitani ja keskeneräistä tuotostani toimeksiantajalle ja henkilöstölle, ja pyysin palautetta ja parannusehdotuksia. Palaute oli kehittäväää ja kannustavaa. Tuotoksen valmistuttua Webropol- kyselyyn vastasivat kaikki kehittämistyössä mukana olleet työntekijät. Toimeksiantajalta eli päiväkodinjohtajalta pyysin kirjallisen palautteen tuotoksesta ennen tietopaketin esittelyä henkilöstölle. Sähköisen tietopaketin lopullisen valmistumisen jälkeen toimeksiantaja antoi palautteen sekä tuotoksesta että yhteistyöstämme kehittämisen prosessin aikana. Yhteistyö ja vuorovaikutus toimeksiantajan ja vuorohoidon henkilöstön kanssa oli avointa ja rakentavaa. Itselläni ei ollut aiempaa kokemusta vastaavan kehittämistyön vetämisestä yksin, mutta tästä projektista heräsi kiinnostus kehittää lisää vuorohoidon pedagogista osaamista.

Opinnäytetyön tekeminen yksin oli välillä raskasta, kun ei ollut ketään kenen kanssa jakaa ideoita ja vastuita. Toisaalta yksin tekeminen antoi mahdollisuuden toteuttaa opinnäytetyön juuri itselleni sopivalla tavalla. Yksin työskennellessä oli sekä vapaus että vastuu omissa käsissä. Tässä kehittämistyössä sain tukea ja apua toimeksiantajalta ja vuorohoidon henkilöstöltä.

11.3 Luotettavuus ja eettisyys

Opinnäytetyön tutkimusta tehdessä ja tietoa hankittaessa on muistettava lähdekriittisyys. Lähdeaineistoa arvioitaessa huomioidaan tiedonlähteen auktoriteetti ja tunnettavuus, lähdeaineiston ajanmukaisuus, laatu ja uskottavuuden aste. Luotettavin valinta lähteeksi on tunnetun asiantuntijan ajantasainen lähde. Opinnäytetyössä on kuvattava, miten on varmistettu käytettävien tietojen luotettavuus, oikeellisuus ja ajanmukaisuus. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 53, 72.) Opinnäytetyötä tehdessäni käytin lähdeaineistona vain luotettavia tiedonlähteitä ja mahdollisimman tuoreita ja ajanmukaisia lähteitä.

Tutkimuksen eettisiä sääntöjä vastaista on kopioida toisen tutkijan ajatuksia, ilmaisuja ja tuloksia, ja esittää ne omana tekstinä. Referoidessa muiden tekstiä on lähdeviittaukset merkittävä tarkasti tekstiin ja lähdeluetteloon. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 78.) Referoin käyttämäni tekstit ja merkitsin opinnäytetyön lähdeviittaukset huolellisesti sekä opinnäytetyön raporttiin että lähdeluetteloon. En käyttänyt suoria lainauksia, vaan kaikki käyttämäni tekstit olivat referoituja.

Tutkimuseettisestä näkökulmasta keskeistä on, että tutkimuksessa noudatetaan rehellisyyttä, tarkkuutta ja huolellisuutta kaikissa tutkimustyön eri vaiheissa. Tutkimukseen tulee soveltaa tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisiä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Aiheesta aiemmin tehtyihin tutkimuksiin on viitattava asianmukaisella tavalla. Tutkimuksen suunnittelu, toteutus ja raportointi sekä siitä syntyneet tiedot tulee tallentaa tieteellisille tiedoille asetettujen vaatimusten mukaisesti. Tarvittavat tutkimusluvut hankitaan ja tutkimukseen liittyvien tahojen kanssa sovitaan etukäteen oikeudet, vastuut, velvollisuudet sekä aineistojen säilyttämistä ja käyttämistä koskevat asiat kaikkien

osapuolien hyväksymällä tavalla. Rahoituslähteet ja muut tutkimukseen liittyvät sidonnaisuudet tulee ilmoittaa asianosaisille ja raportoida tutkimuksen tuloksia julkaistaessa. Tutkijan mahdollinen esteellisyys on huomioitava arviointi- ja päätöksentekotilanteissa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.)

Opinnäytetyön suunnitelman hyväksymisen jälkeen hankin toteuttamiseen tarvittavan toimeksiantosopimuksen ja tutkimusluvut. Henkilöstön osallistamista varten lähetin saatekirjeen kyselyyn ja ryhmäkeskusteluihin osallistujille. Saatekirjeessä kerroin opinnäytetyöstäni, osallistumisen vapaaehtoisuudesta, kyselyyn vastaamisen mahdollistamisesta nimettömänä, ryhmäkeskustelun nauhoittamisesta sekä sen, että opinnäytetyötäni varten keräämäni aineisto tulee vain minun käyttööni. Kerroin myös, että koottuani opinnäytetyötäni varten tarvitseman aineiston hävitän kyselyt ja nauhoittamani haastattelut. Missään vaiheessa ei tule ilmi opinnäytetyöhöni osallistuneiden henkilöllisyys. Ennen ryhmäkeskusteluja varmistin vielä osallistujilta, että sopiiko kaikille keskustelun nauhoitus.

Lasten osallistamiseen laadin lupalomakkeen huoltajille allekirjoitettavaksi. Kerroin heille opinnäytetyöni aiheesta, toteutuksesta ja siitä, ettei opinnäytetyöhöni osallistuneiden lasten henkilöllisyys tule esille opinnäytetyöraportissa. Käytin osallistamiskokeiluissa ja kokeilujen dokumentoinnissa vain niitä lapsia, joilla oli kirjallinen lupa osallistumiseen. Opinnäytetyöni toteuttamiseen en saanut erillistä rahoitusta.

11.4 Oma oppiminen ja ammatillinen kehittyminen

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetensseissa eettisen osaamisen osalta sanotaan, että sosionomin tulee edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen taas määrittää, että sosionomin tehtävä on edistää kansalaisten osallisuutta ja osallistumismahdollisuuksia. (Arene 2017,10.) Nämä kompetenssit täyttyivät omassa opinnäytetyössäni. Opinnäytetyöni aiheena oli osallisuus, ja yksi keskeinen ajatus opinnäytetyössäni oli,

että kaikilla lapsilla pitää olla yhdenvertainen oikeus laadukkaaseen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden määrittämään varhaiskasvatukseen riippumatta siitä, mihin vuorokauden aikaan he tarvitsevat varhaiskasvatusta.

Osallisuuden käsite on avautunut minulle opintojen myötä uudella tavalla. Opin näytetyötä tehdessäni olen perehtynyt laajasti osallisuuden teoriaan ja siihen, miten monitasoisesti osallisuutta tulisi varhaiskasvatuksen pedagogiikassa toteuttaa. Haluaisin kehittää vuorohoitoa niin, että lapsen ääni tulisi paremmin kuulluksi, ja vuorohoidon epäsäännöllisistä hoitoajoista huolimatta lapset voisivat tuntea kuuluvansa osaksi päiväkodin yhteisöä.

Kehittäminen on kiinnostanut minua, mutta en ole aiemmin yksin suunnitellut ja toteuttanut vastaavanlaista prosessia. Tämä opinnäytetyönä tekemäni kehittämistehtävä antoi minulle valmiuksia ottaa tulevaisuudessa vastuuta pedagogisesta kehittämisestä, joka on osa varhaiskasvatuksen opettajan toimenkuvaa. Projektin vetäminen itsenäisesti oli vaativa ja opettavainen kokemus. Tämän jälkeen minulla on enemmän näkemystä ja kykyä varhaiskasvatuksen kehittämisen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin.

11.5 Jatkokehittämisideat

Sähköistä tietopakettia voidaan myöhemmin kehittää lisäämällä siihen muutakin vuorohoidon pedagogista perehdytystä. Tietopakettiin voidaan liittää omat osiot esimerkiksi kokopäiväpedagogiikasta vuorohoidossa, pedagogisesta dokumentoinnista, positiivisesta pedagogiikasta ja Mini Verso- toiminnasta. Niinivaaran vuoropäiväkodin vuorohoidon tämänhetkinen perehdytyskansio voitaisiin muuttaa kokonaan sähköiseen muotoon, jolloin se olisi helpommin kaikkien uusien työntekijöiden ja opiskelijoiden saatavilla. Perehdytyskansion päivittäminen ja ajan tasalla pitäminen olisi myös helpompaa ja nopeampaa kuin mitä se on tällä hetkellä. Teams-kansiona se olisi myös helposti koko päiväkodin henkilöstön luettavissa.

Jatkokehittämissideana voidaan myöhemmin toteuttaa kysely henkilöstölle sähköisen tietopaketin toimivuudesta. Tästä voitaisiin myöhemmin tehdä myös tutkimuksellisen opinnäytetyö, jossa voitaisiin tutkia, ovatko sähköisen tietopaketin menetelmät lisänneet lasten osallisuutta Niinivaaran vuoropäiväkodin vuorohoidossa.

Lähteet

- Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. Jyväskylä: PS- Kustannus.
- Ahonen, L., Roos, P. 2021. Untuvikot. Alle 3-vuotiaiden pedagogiikka. Jyväskylä. PS-Kustannus.
- Arene 2017. Sosionomi tuottaa hyvinvointia läpi elämänkaaren. Ammattikorkeakoulutus sosiaalialan muutosten edistäjänä. Helsinki: Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene Ry.
- Finlex. Varhaiskasvatuslaki. 540/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>. 20.3.2021.
- Holmström, A., Kittelä, R. 2017. Lapsen osallisuutta edistämässä – Opas varhaiskasvatuksen työntekijöille, tiimeille ja yksiköille. Laurea ammattikorkeakoulu. Sosionomi. Opinnäytetyö. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/139643/holmstrom_a_kittelä_r.pdf?sequence=2&isAllowed=y. 23.3.2021.
- Jokiniemi, E. 2013. 365 päivää lasten osallisuutta – mahdollisuudet ja käytännöt vuorohoidossa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro Gradu- tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201306071917>. 21.9.2021.
- Järvelä, K. 2016. Vuorohoitopedagogiikkaa tutkimassa. Vuorohoidon pedagoginen konteksti lapsen turvallisuuden tunteen näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro Gradu- tutkielma. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/48882/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201602221646.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 18.2.2021.
- Kangas, J., Lastikka, A-L., Karlsson, L. 2021. Voimauttava varhaiskasvatus. Leikkivä, osallinen ja hyvinvoivalapsi. Helsinki: Kustannusyhtiö Otava.
- Karlsson, L. 2014. Sadutus. Avain osallisuuden toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Karlsson, L., Weckström, E., Lastikka, A-L. 2018. Osallisuuden toimintakulttuuria rakentamassa sadutusmenetelmällä. Teoksessa Kangas, J., Vlasov, J., Fonsén, E. & Heikka, J.(toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2. Suunnittelu, toteuttaminen, kehittäminen. 94–119. Tampere: Suomen varhaiskasvatus Ry ja tekijät.
- Kataja, E. 2018. Onko kaikilla vauvoilla keltaiset haalarit? – arjen tarinoita osallisuuden toimintakulttuurissa. Teoksessa Kangas, J., Vlasov, J., Fonsén, E. & Heikka, J.(toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2. Suunnittelu, toteuttaminen, kehittäminen. 46–62. Tampere: Suomen varhaiskasvatus Ry ja tekijät.
- Kataja, E. & Opetushallitus 2018. Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa 2/5, osallisuus kokopäiväpedagogiikan ja perushoitotilanteiden näkökulmasta. Video. <https://www.youtube.com/watch?v=gRO1ERgvdnw&t=602s>. 13.4.2021.
- Koivula, M. Eerola- Pennanen, P. 2017. Yhteisöllisyys ja yksilöllisyys. Teoksessa Koivula, M. Siippainen, A. Eerola- Pennanen, P. (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. 249–264. Tampere: Vastapaino Oy.

- Kumpulainen, R., Smedlund, N. 2020. VUOROHOIDON KOKOPÄIVÄPEDAGOGIIKKA -PEREHDYTYSKANSION OSIO Perehdytyskansion osio varhaiskasvatuksen ammattilaisille vuorohoidon kokopäiväpedagogiikasta ja lasten osallisuudesta siinä. Oulun ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/346959/Opinn%C3%A4ytety%C3%B6%20oamk.pdf?sequence=2>. 21.3.2021.
- Leinonen, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.), Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry ja tekijät.
- Leinonen, J. 2020. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.), Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Alkuperäisteos 2014. Suomen Varhaiskasvatus ry. Ellipsekirjat. 14.4.2021.
- Lämsä, T. 2021. Kokopäiväpedagogiikka ja sen kehittäminen varhaiskasvatuksessa. Kasvatus ja aika. 15(2), 79–86. <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/102527>. 15.10.2021.
- Malinen, K. Dahlblom, T. & Teppo, U. 2016. Suomalainen vuorohoito. Teoksessa Teppo, U., Malinen, K. (toim.). Osaamista vuorohoitoon. Jyväskylä: Juvenes Print, 12–22. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/121139/JAMKJULKAISUJA2272016_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y. 12.4.2021.
- Merikoski, H., Pihlaja, P. 2018. Puheen ja kielen kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Pihlaja, P., Viitala, R. (toim.) Varhaiserityiskasvatus. 201–221. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Muurinen, H. 2019. Pragmatismi ja kokeileva lähestymistapa sosiaalialan tiedonmuodostuksessa. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Väitöskirja.
- Nivala, E. 2021. Osallisuuden vahvistaminen yksinäisyyden ehkäisemisenä varhaiskasvatuksessa. Journal of Early Childhood Education Research 10(1) 33-59. <https://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2021/02/Nivala-Issue10-1.pdf>. 13.4.2021
- Opetushallitus. 2019. Laadukas vuorohoito. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/oph_laadukas-vuorohoito_anna-siippainen.pdf. 21.3.2021.
- Opetushallitus 2021. Mitä on varhaiskasvatus? <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>. 21.3.2021.
- Opetushallitus. 2018. Pedagoginen dokumentointi. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/pedagoginen-dokumentointi>. 19.10.2021.
- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2018.pdf. 20.3.2021.
- Peltoperä, K., Dahlblom, T., Turja, L., Rönkä, A., Colin, K., Hintikka, T. & Teppo, U. 2016. Vuorohoidon raamit. Teoksessa Teppo, U., Malinen, K. (toim.), Osaamista vuorohoitoon. 62–84. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/121139/JAMKJULKAISUJA2272016_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y. 4.11.2021.

- Peltoperä, K., Hintikka, T. 2016. Pedagogiikan toteuttamisen erityispiirteitä vuorohoidossa. Teoksessa Teoksessa Teppo, U., Malinen, K. (toim.), Osaamista vuorohoitoon. Osaamista vuorohoitoon. 148–167. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/121139/JAMKJULKAISUJA2272016_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y. 4.11.2021.
- Pääjoki, T. 2016. Lasten taiteellinen toimijuus. Teoksessa Hujala, E., Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 111–123. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Ruutu, S., Salmimies, R. 2015. Työnohjaajan opas. E-kirja. Helsinki: Talentum. 3.11.2021.
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>. 23.3.2021.
- Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T. & Kinon, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. https://moodle.karelia.fi/pluginfile.php/397194/mod_resource/content/1/Kehitt%C3%A4mistoiminta%20ja%20kehitt%C3%A4misen%20menetelmi%C3%A4%20ammatillisessa%20korkeakoulutuksessa.pdf. 22.3.2021.
- Toikko, T., Rantanen, T. 2009. TUTKIMUKSELLINEN KEHITTÄMISTOIMINTA. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. 3. korjattu painos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf?sequence. 9.4.2021.
- Turja, L. 2016. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E., Turja, L.(toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 3. päivitetty painos. 41–54. Jyväskylä: PS- Kustannus.
- Turja, L. 2020. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E., Turja, L.(toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS- Kustannus. Ellips-ekirjat. 25.11.2021.
- Turja, L. 2016. Lasten osallisuus vuorohoidossa. Teoksessa Teppo, U., Malinen, K. (toim.), Osaamista vuorohoitoon. 168–183. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/121139/JAMKJULKAISUJA2272016_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y. 24.11.2021.
- Tutkimuseettinen toimikunta. 2012. <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot/HTK-ohje-2012>. 13.4.2021.
- Valtonen, A. 2005. Ryhmäkeskustelut. Millainen metodi? Teoksessa Ruusu-vuori, J., Tiittula, L. (toim.) Haastattelu, tutkimus, tilanteet ja vuorovai-utus. 223–227. Tampere: Vastapaino.
- Vehkalahti, K. 2019. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/305021/Kyse-lytutkimuksen-mittarit-ja-menetelmat-2019-Vehkalahti.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 6.5.2021.
- Vilka, H., Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Kysely osallisuudesta vuorohoidon henkilöstölle

1. Mitä lapsen osallisuus käsitteenä tarkoittaa? Mitä kaikkea osallisuus pitää sisällään?
2. Miten lapsen osallisuus ja lapsen kuuleminen toteutuvat vuorohoidon päivittäisissä arkitoimissa?
 - ruokailu
 - päivälepo
 - iltatoimet ja yöunet
 - pukeminen/ riisuminen
 - wc ja peseytyminen
 - leikki (vapaa ja ohjattu)
 - ryhmätoiminta
 - tulo- ja kotinlähtötilanteet
3. Miten kasvattaja voi auttaa lapsen osallisuuden toteutumista Niinivaaran vuoropäiväkodin vuorohoidossa?
4. Millaista tietoa osallisuudesta ja millaisia konkreettisia keinoja tai vinkkejä haluaisit lasten osallisuutta käsittelevään sähköiseen tietopakettiin?

Hei!

Teen osana Karelia ammattikorkeakoulun varhaiskasvatuksen opettajan/ sosionomin opintojani opinnäytetyön lasten osallisuudesta Niinivaaran vuoropäiväkodin vuorohoidossa. Opinnäytetyöni tuotoksena tulee olemaan sähköinen tietopaketti, joka sisältää teoriaa ja tietoa osallisuudesta sekä toimintamateriaalia ja vinkkejä lasten osallisuuden lisäämiseen vuorohoidon arjessa.

Opinnäytetyötäni varten tarvitsisin teiltä vuorohoidon ammattilaisilta tietoa ja ideoita osallisuuden toteuttamisesta, ja toiveita millaista toimintamateriaalia kaipaatte osallisuuden lisäämiseen ja sähköiseen tietopakettiin.

Lähetän tämän saatekirjeen mukana kyselyn, johon voitte vastata joko sähköpostilla tai tulostamalla kyselyn ja vastaamalla siihen nimettömästi. Nimettömät vastaukset voi palauttaa siihen varattuun kyselylaatikkoon Höyhensaaren osastoon.

Kyselyn pohjalta järjestän kolme ryhmäkeskustelua viikonlopputiimien yhteydessä kesä- heinäkuun aikana. Ryhmäkeskusteluissa käymme läpi kyselyssä esiin nousseita aiheita. Teen ryhmäkeskustelusta muistiinpanoja ja nauhoitan keskustelut, jotta voin niiden perusteella aloittaa kokoamaan materiaalia sähköistä tietopakettia varten. Kyselyistä ja keskusteluista syntyneen aineiston käsittelen luottamuksellisesti, ja hävitän ne opinnäytetyön prosessin päätyttyä. Kyselyn ja keskustelujen sisältöä ei luovuteta ulkopuolisten käyttöön.

Kyselyyn ja ryhmäkeskusteluihin osallistuminen on vapaaehtoista.

Lisätietoa kyselystä ja ryhmäkeskusteluista voitte kysyä minulta, kerron mielellään lisää aiheesta.

Ystävällisin terveisin

Tarja Niemi

Lupa vanhemmilta lasten osallistumiseen

Lapseni _____

saa osallistua lasten osallisuutta vuorohoidossa käsittelevän opinnäytetyön toteuttamiseen liittyviin toimintoihin, ja hänen mahdollisia tuotoksiaan (piirustukset, askartelut, lapsen ottamat valokuvat) voidaan käyttää osana opinnäytetyötä.

Päiväys _____

Allekirjoitus _____

KYSELY VUOROHOIDON LAPSILLE

MINUN NIMENI ON _____

OLEN _____ VUOTTA VANHA

MINUN KAVEREITANI OVAT

MINÄ TYKKÄÄN LEIKKIÄ

MINUSTA EI OLE KIVA, KUN

MINÄ OSAAN HYVIN

MINÄ HALUAISIN OPPIA

RUOKAILUTILANTEET

MINUN HERKKURUOKAANI ON

RUOKA, JOSTA EN OIKEIN TYKKÄÄ ON

RUOAN KANSSA HALUAN JUODA

RUOKAILUSSA TARVITSEN APUA

LEPO/ UNI

PÄIVÄLEVOLLE MENNESSÄ HALUAISIN, ETTÄ

	KYLLÄ	EI
• MINUA SILITETÄÄN	-----	-----
• MINUT PEITELLÄÄN	-----	-----
• MINULLE LAULETAAN	-----	-----
• KUUNNELLAAN SATUJA	-----	-----
• KUUNNELLAAN MUSIIKKIA	-----	-----
• ON IHAN HILJAISTA	-----	-----
• MINULLA ON UNIKAVERI (MIKÄ)	-----	-----
• ON PIENI VALO PÄÄLLÄ	-----	-----

YÖUNILLE MENNESSÄ HALUAISIN, ETTÄ

• MINUA SILITETÄÄN	-----	-----
• MINUT PEITELLÄÄN	-----	-----
• MINULLE LAULETAAN	-----	-----
• KUUNNELLAAN SATUJA	-----	-----

• KUUNNELLAAN MUSIIKKIA	-----	-----
• ON IHAN HILJAISTA	-----	-----
• MINULLA ON UNIKAVERI (MIKÄ)	-----	-----
• ON PIENI VALO PÄÄLLÄ	-----	-----

WC-TOIMET

	KYLLÄ	EI
• TARVITSEN VAIPPAA	-----	-----
• KÄYN POTALLA	-----	-----
• KÄYN VESSANPÖNTÖLLÄ	-----	-----
• TARVITSEN APUA	-----	-----

ILTA- JA AAMUTOIMET

• TARVITSEN APUA HAMPAIDEN PESUSSA	-----	-----
• TARVITSEN APUA RIISUMISESSA/PUKEMISESSA	-----	-----
• TARVITSEN APUA PESULLA/SUIHKUSSA KÄYMISSÄ	-----	-----
• MUUTA HUOMIOITAVAA	-----	-----

LEIKIT JA TOIMINNAT

ULKOLEIKEISSÄ MINUSTA ON MUKAVINTA

PÄIVÄKODISSA PARASTA ON

PÄIVÄKODISSA TYLSINTÄ ON

MINÄ HALUAISIN VUOROHOIDOSSA
